

Een Nieuwe Stroom

Een strategie voor duurzaam samenwerken aan
effectief watermanagement in de Hoorn van Afrika

**Beleidsadvies Jongeren Denktank *The West Wing* voor het Ministerie van
Buitenlandse Zaken van het Koninkrijk der Nederlanden**

Directie Sub-Sahara Afrika / Directie Integratie Europa

Trackleider

Reinder de Vries

Eindredacteurs

Aileen Schuurmans

Süleyman Tosun

Schrijvers

Carlijn Top

Christabel Kaptein

Dorien van Duivenboden

Douwe van der Meer

Glenn Smit

Guusje Somer

Jacomine Hendrikse

Jessica Antonisse

Julia Blanken

Julie le Coulte

Kaj van de Vorstenbosch

Mienke Zwemstra

Valérie Mendes de León

Voorwoord

In oktober 2019 zijn wij, de 15 leden van de track Directie Sub-Sahara Afrika en de Directie Integratie Europa van jongerendenktank The West Wing van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, begonnen met het werken aan dit beleidsadvies. Wij zijn studenten en *young professionals* met verschillende achtergronden. De centrale vraag die de Directies ons hebben gesteld, bekijken wij allemaal vanuit een verschillend perspectief. Bovendien hebben we kennis gemaakt en gesproken met vele experts op het gebied van Nederlands buitenlandbeleid, de Europese Unie en de Hoorn van Afrika. Al deze perspectieven, inzichten en natuurlijk ons eigen onderzoek hebben geleid tot het advies dat wij nu presenteren.

In de laatste maand van het schrijven aan het advies kreeg Nederland, net als de rest van Europa en de Hoorn van Afrika te maken met de Covid-19 pandemie. Het virus en de gevolgen ervan zetten het Nederlandse buitenlandbeleid en de internationale verhoudingen op scherp. De gevolgen zijn nog onbekend; in dit advies hebben wij hier dan ook nog niet volledig op kunnen inspelen. Wat we wel weten, is dat samenwerking, in Europees verband en daarbuiten, belangrijker is dan ooit.

Graag willen onze dank uitspreken aan iedereen die wie we hebben gesproken voor ons advies: Acacia Water, African Union, Britse ambassade in Brussel, Clingendael - the Netherlands Institute of International Relations, De Correspondent, Deltares, DG for International Cooperation and Development, European Union Capacity Building Mission in Somalia, European Centre for Development Policy Management, European Union External Action Service, Internationaal Onderzoek en Beleidsevaluatie, International Military Committee on Climate and Security, Ministerie van Buitenlandse Zaken van het Koninkrijk der Nederlanden, Nederlandse ambassade in Brussel, Nederlandse ambassade van Kenia, Nederlandse Permanente Vertegenwoordiging bij de EU, Universiteit Leiden, Vitens Evides International.

Wij willen met het aanbieden van dit advies de Directies Sub-Sahara Afrika en Integratie Europa bedanken voor hun ondersteuning bij de totstandkoming ervan en hopen dat zij het met interesse zullen lezen.

Den Haag, 1 mei 2020

Inhoud

Afkortingenlijst	5
Samenvatting	6
Inleiding	8
Hoofdstuk 1: Strategie	12
1.1 Opbouw van de strategie	12
1.2 Strategie	13
1.3 Uitwerking Strategie	13
1.4 Risico's	16
Hoofdstuk 2 Voedselzekerheid	18
2.1 Introductie	18
2.2 Situatieschets voedselzekerheid	18
2.3 Strategie	19
2.4 Actiepunten	21
Hoofdstuk 3: Sociaal-Maatschappelijke Problemen	22
3.1 Introductie	22
3.2 Situatieschets onderwijs	22
3.3 Situatieschets vrouwenrechten	24
3.4 Strategie	25
3.5 Actiepunten	26
Hoofdstuk 4: Economie	28
4.1 Introductie	28
4.2. Situatieschets Economie	28
4.3 Situatieschets private sector	29
4.4 Strategie	31
4.5 Actiepunten	32
Hoofdstuk 5: Orde en Veiligheid	33
5.1 Introductie	33
5.2 Situatieschets orde en veiligheid	33
5.3 Nederlandse kansen in orde en veiligheid in de Hoorn	35
5.4 Strategie	36
5.5 Actiepunten	39
Conclusie	40
Bronnen	42

Afkortingenlijst

AU: Afrikaanse Unie

BHOS: Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking

CSO: *Civil Society Organization*

DAF: Directie Sub-Sahara Afrika van het ministerie van Buitenlandse Zaken van het Koninkrijk der Nederlanden

DIE: Directie Integratie Europa van het ministerie van Buitenlandse Zaken van het Koninkrijk der Nederlanden

EC: Europese Commissie

ECDPM: European Centre for Development Policy Management

EU: Europese Unie

EUCAP: European Association on Antennas and Propagation

Hoorn: Hoorn van Afrika

IDPs: *Internally Displaced Persons*

IGAD: *Intergovernmental Authority on Development*

IMCCS: *International Military Council on Climate Security*

NBI: *Nile Basin Initiative*

NGO: Non-Gouvernementele Organisatie

NWP: *Netherlands Water Partnership*

SDGs: *Sustainable Development Goals*

VAE: Verenigde Arabische Emiraten

VK: Verenigd Koninkrijk

VN: Verenigde Naties

VS: Verenigde Staten

Samenvatting

Wat kan Nederland in diplomatiek opzicht (anders) doen om Nederlandse regionale prioriteiten in Afrika in of via de Europese Unie te verwezenlijken in het licht van het vertrek van het Verenigd Koninkrijk? Als antwoord hierop adviseert de DAF/DIE-track van jongerendenk tank The West Wing het Ministerie van Buitenlandse Zaken van het Koninkrijk der Nederlanden om een coherentie strategie voor de Hoorn van Afrika te hanteren, waarbij één thema als leidraad dient, namelijk: de urgente transitie naar effectief watermanagement.

Als gevolg van klimaatverandering en onder druk van de groeiende bevolking neemt de waterschaarste in de regio toe. Dit leidt tot fundamentele problemen op vier regionale prioriteitsgebieden in de Hoorn: voedselzekerheid, sociaal-maatschappelijke zaken, economie en veiligheid en orde. Om deze problemen het hoofd te bieden en de eigen prioriteiten te kunnen verwezenlijken, zal Nederland partners nodig hebben.

In de eerste plaats bilateraal: wij adviseren Nederland op basis van een gelijkwaardig partnerschap samen te werken met landen in de Hoorn. Hierbij is het betrekken van het maatschappelijk middenveld en met name de grote groep jongeren van belang om draagvlak te creëren en duurzame ontwikkeling te garanderen.

In de tweede plaats multilateraal: Nederland heeft partners binnen en buiten de EU nodig. Nederlandse exceptionele kennis en kunde van watermanagement biedt ons land een unieke positie om partnerschappen aan te gaan. Het is daarbij noodzakelijk dat Nederland realistisch is over de eigen rol in de EU en de middelen vrijmaakt en prioriteiten stelt die aansluiten bij de doelen die het wenst te bereiken.

Wij adviseren Nederland om de komende zes tot acht jaar deze partnerschappen op te bouwen en te versterken. Zo kan het effectief watermanagement realiseren om op duurzame wijze de prioriteiten in de Hoorn van Afrika te verwezenlijken.

Concreet gezien, stellen wij de volgende acties voor:

- ♦ Met satellietdata kunnen Nederland en gelijkgestemde EU-lidstaten voedselzekerheid en watermanagement in de regio helpen te verbeteren.
- ♦ Om de EU-coalitie met gelijkgestemde lidstaten te versterken en de samenwerking in de Hoorn af te trappen, raden wij aan komend jaar een evenement te organiseren over voedselzekerheid in de Hoorn van Afrika, waarbij ook de landen in deze regio zelf een belangrijke rol spelen.
- ♦ De Nederlandse ambassades in de Hoorn kunnen duidelijker benadrukken dat water en voedselzekerheid een belangrijke prioriteit is. Dit kan bijvoorbeeld door bij elke ambassade in de Hoorn een waterattaché aan te stellen die een belangrijke rol speelt in de communicatie naar buiten toe.
- ♦ Gezamenlijk met kennisinstituten zoals het *IHE Delft Institute for Water Education*, kan Nederland een kennisuitwisselingsprogramma opzetten met overheden in de Hoorn van Afrika. Het belangrijkste doel hierbij is lokale watermanagementbedrijven en -projecten te ondersteunen. Coördineer dit vanuit Addis Abeba, als hub in de Hoorn.

- ♦ Wij raden Nederland aan om onderwijsprogramma's over watermanagement te delen met in de regio aanwezige CSO's en NGO's, om zo gebruik te maken van hun brede netwerk.
- ♦ Om private sector investeringen te bemoedigen, kan Nederland een stakeholderanalyse ontwikkelen en uitvoeren van Afrikaanse bedrijven en/of lokale overheden die openstaan voor een handelsrelatie met Europese bedrijven en/of Europese lidstaten. Vervolgens kan Nederland een leidende rol innemen bij het organiseren en stimuleren van verschillende handelsfora om de Europese private sector aan te sporen om te blijven investeren in de regio.
- ♦ De toolkit van de Europese Commissie over gelijkwaardig partnerschap dient te worden nageleefd: wanneer nieuwe handelsrelaties worden aangegaan in de Hoorn van Afrika, moet dit gedaan worden aan de hand van de toolkit. Ook moeten bestaande handelsrelaties herzien worden om te onderzoeken of ze voldoen aan de standaarden van deze toolkit en gelijkwaardig partnerschap.
- ♦ De ontwikkeling van een subsidieregeling die ondernemers meer houvast geeft op de lange termijn moet aangemoedigd worden, door het een agendapunt te maken tijdens gesprekken met andere lidstaten.
- ♦ In samenwerking met andere landen binnen en buiten de EU moeten Nederlandse beleidsmakers waterverdeelprojecten initiëren die de watersector in de Afrikaanse landen kunnen stimuleren, om conflicten over waterverdeling te voorkomen.
- ♦ Wij adviseren Nederland de bestaande militaire missies in en om de Hoorn van Afrika die een centraal waterbeleid kunnen faciliteren voort te zetten.
- ♦ Nederland moet in samenwerking met andere (EU-)landen een bijdrage leveren aan het opzetten van nationale en regionale waterinstituten om de waterdistributie te kunnen controleren.

Inleiding

Nederland is nauw verbonden met de rest van de wereld; ontwikkelingen in andere landen raken ons direct. De recente Brexit heeft als gevolg dat Nederland binnen de Europese Unie een sterke bondgenoot verliest. In de Hoorn van Afrika, een van de focusregio's van Nederland, is de veranderde relatie met het Verenigd Koninkrijk bij uitstek voelbaar. Binnen de EU kan Nederland niet langer rekenen op het VK als partner om de prioriteiten in de Hoorn van Afrika hoog op de agenda te houden. Veel andere lidstaten stellen andere prioriteiten. Zo geeft met name Frankrijk meer aandacht aan de Sahel. Dit stelt Nederland voor een uitdaging, namelijk: wat kan Nederland in diplomatiek opzicht (anders) doen om Nederlandse regionale prioriteiten in Afrika in of via de Europese Unie te verwezenlijken in het licht van het vertrek van het Verenigd Koninkrijk?

De Hoorn van Afrika is een regio in het oosten van het Afrikaanse continent waaronder verschillende landen worden geschaard. De focus in dit advies ligt op Ethiopië, Eritrea, Djibouti, Somalië, Soedan en Zuid-Soedan. In dit advies wordt de Hoorn zoveel mogelijk in zijn geheel behandeld, met uitzondering van specifieke voorbeelden van verschillende landen. Wij geloven namelijk in een overkoepelende Hoornstrategie.

Het belang van water

Water is van levensbelang. Zonder water kunnen mensen niet leven, planten niet groeien en dieren zich niet voeden. Dit klinkt vanzelfsprekend, maar door de klimaatcrisis komt de aanwezigheid van water in toenemende mate onder druk te staan. De Hoorn van Afrika is een van de droogste regio's ter wereld waar de waterschaarste ten gevolge van hogere temperaturen, kortere, heviger regenseizoenen en langere perioden van uitzonderlijke droogte nu al op grote schaal wordt ervaren.¹ Effectief watermanagement is essentieel om ontwikkeling op het gebied van voedselzekerheid, van sociaal-maatschappelijke thema's, economische onderwerpen of op het gebied van veiligheid en orde te garanderen. De directe gevolgen die de Hoorn ondervindt van waterschaarste, maakt dat het verbeteren van watermanagement voor de landen in de regio urgentie heeft. Dit uitgangspunt is belangrijk in het creëren van een gelijkwaardig partnerschap tussen Nederland en de Hoorn.

Een veelgehoorde omschrijving van Nederland is dat het een grote speler is voor een klein land. Dat geldt zeker voor de Nederlandse expertise op het gebied van water. Al eeuwenlang onderscheidt ons land zich met kennis van effectief watermanagement. In het beantwoorden van de hoofdvraag van dit beleidsadvies speelt water een centrale rol. Dit sluit tevens aan bij de zeventien duurzame ontwikkelingsdoelen van de Verenigde Naties en bij de EU-Afrika strategie die in 2020 is gepresenteerd.

Watermanagement

Watermanagement definiëren wij in dit advies als volgt: water op een effectieve en duurzame manier garanderen en coördineren om het toegankelijk te maken voor individueel gebruik, transport, agrarisch en industrieel gebruik.

De Hoorn van Afrika staat voor een grote uitdaging op het gebied van water en de transitie naar effectief watermanagement. Voor Nederland is het een kans om nu actie te ondernemen: de uitdagingen zijn groot en moeten op dit moment worden aangepakt. Nederland kan dit echter niet alleen. Daarom presenteren wij in dit beleidsadvies een samenwerkingsstrategie. Met

partners binnen en buiten de EU, niet-gouvernementele organisaties en natuurlijk de landen in de Hoorn zelf kan Nederland effectiever watermanagement genereren.

‘Schoon water en sanitair’ is het zesde SDG van de VN. De voortgang van dit doel loopt vooralsnog achter bij de planning en doelstellingen van de VN. Van de SDGs krijgt het klimaat veel aandacht, maar water delft daarbij vaak het onderspit terwijl het van vitaal belang is voor het bereiken van de SDGs.

Nederland, de Europese Unie en de Hoorn van Afrika

Het jaar 2020 is voor Nederland een opportuun moment om dit advies te presenteren. Ten eerste is 2020 een belangrijk jaar voor de EU-Afrika relatie. Begin maart is de nieuwe EU-Afrika strategie gepresenteerd en in het najaar staat de driejaarlijkse EU-AU top gepland. De top vormt een goed moment om een eerste impuls te geven aan het nieuwe Nederlandse Hoornbeleid. Bovendien is Nederland in 2020 voorzitter van het *Khartoum Process*, het samenwerkingsverband van de EU met landen die op belangrijke migratieroutes naar Europa liggen, waaronder veel landen in de Hoorn. Dit voorzitterschap zet Nederland als voortrekker op het Hoorn dossier op de kaart.

Ten tweede heeft Nederland een belangrijke positie bemachtigd binnen de EU door een aantal recente alsook langer lopende ontwikkelingen. Het recente vertrek van het VK uit de EU biedt Nederland kansen om zichzelf sterker op de kaart te zetten binnen zowel de EU als de Hoorn. Deze positie is versterkt doordat Nederland de laatste jaren steeds meer de ‘kleine van de groten’ is geworden binnen de EU en daardoor op een hoger podium kan meepraten. Met name de geloofwaardigheid en het (economisch) gewicht van Nederland spelen hier een belangrijke rol in. De status en positie die minister-president Mark Rutte binnen de EU geniet, helpen hierbij. Al met al biedt dit Nederland een kans om een grotere rol te kunnen gaan spelen.

De veranderende geopolitieke verhoudingen in (de Hoorn van) Afrika creëren belang om juist nu naar voren te treden. De EU verliest aan invloed en China en de Golfstaten nemen een steeds actievare rol in. Wat deze landen kenmerkt is hun snelle daadkracht in de Hoorn en de mogelijkheid om grote bedragen te investeren in infrastructuur, handel en veiligheid. Daarin verschilt hun aanpak met die van de EU. De EU stelt vaak meer voorwaarden aan investeringen en heeft minder snel de beschikking over grote bedragen. Dit wordt soms lastig gevonden door de landen in de Hoorn, die graag resultaten op korte termijn zien. Ook komt er steeds meer weerstand tegen de eisen aan mensenrechten en *good governance* die gesteld worden door de EU (inclusief Nederland) in ruil voor financiële steun. Tegelijkertijd wordt dit ook juist gezien als de onderscheidende kracht van de EU, met name als het gaat om het versterken van de samenwerking van landen in de Hoorn onderling.² Dit advies probeert hierop in te spelen.

Nederlandse prioriteiten

De BHOS-nota ‘Investeren in Perspectief’ biedt op dit moment de basis voor het Nederlandse beleid in Afrika en de Hoorn. Het huidige advies biedt een specificering van en aanvulling op dit beleid, waardoor het mogelijk wordt om de Nederlandse prioriteiten in de Hoorn te kunnen blijven verwezenlijken. Nederland heeft de Hoorn van Afrika als een van de focusregio’s van zijn ontwikkelingssamenwerkingsbeleid gekozen.³ Ook heeft Nederland een handelsrelatie met meerdere landen in deze regio. De voornaamste prioriteiten van Nederland in de Hoorn zijn:

- ◆ het voorkomen van conflict en het bevorderen van veiligheid;
- ◆ het bevorderen van inclusieve economische groei;
- ◆ het versterken van de handel van Nederland met dit gebied;

- ♦ de bestrijding van armoede en maatschappelijke ongelijkheid;
- ♦ het uitvoeren van internationaal afgesproken verdragen;
- ♦ het beschermen van universele mensenrechten.

Daarbij heeft Nederland nog specifiek belang bij:

- ♦ een veilige doorgang voor scheepsverkeer in de Golf van Aden, en
- ♦ reeds gedane investeringen en netwerken veilig stellen in de Hoorn door Nederland en Nederlandse bedrijven.

In dit advies hebben wij de Nederlandse prioriteiten ondergebracht in vier gebieden: voedselzekerheid, sociaal-maatschappelijke problemen, economie en orde en veiligheid.

Deze vier thema's zijn gebaseerd op het Nederlandse buitenlandbeleid zoals beschreven in de BHOS-nota 2018 Investeren in perspectief.⁴ Deze thema's houden allemaal sterk verband met watermanagement en sluiten nauw aan op de doelen van het kabinet. Op deze manier kan met focus een breed scala aan problemen in de Hoorn aangepakt worden.

Best practices uit de Hoorn van Afrika zijn waardevolle ervaringen en kunnen worden gedeeld met andere (regio)directies, zoals Directie Noord-Afrika en Midden-Oosten en Directie Azië en Oceanië. Zo kan watermanagement breed worden geïmplementeerd binnen het Ministerie van Buitenlandse Zaken.

Het advies

Uit verschillende gesprekken met experts, beleidsmakers en onderzoekers is gebleken dat Nederland baat heeft bij een eenduidige strategie met meer focus en minder spreiding in de ontwikkelingssamenwerking. Zo kunnen concrete stappen gezet worden in de Hoornregio en daarbuiten. Het is hierbij van belang dat Nederland in zowel de EU als de Hoorn laat zien wat het kan presteren. Wij concluderen dat Nederland zijn expertise en handelsoogmerk kan doen gelden door in te zetten op watermanagement, zowel bilateraal als via de EU.

Om die reden zijn de belangrijkste uitgangspunten in dit advies:

1. Nederland heeft een coherente strategie gericht op de Hoorn nodig, waarbij één thema als leidraad dient;
2. Nederland moet op basis van gelijkwaardige partnerschappen (*equal partnership*) samenwerken met landen in de Hoorn;
3. Nederland moet realistisch zijn over zijn rol in de EU. Als het meer invloed wil hebben, zal het daarvoor middelen moeten vrijmaken en prioriteiten stellen.

Het beleidsadvies richt zich op een periode van zes tot acht jaar. Dit tijdsbestek houdt rekening met langdurige besluitvormingsprocessen, voornamelijk binnen de EU. Daarnaast overschrijdt het bewust de zittingsperiode van een kabinet: een langjarige strategie zorgt voor een meerjarige consistente visie en houding tegenover samenwerkingspartners. Wij zijn ervan overtuigd dat er binnen zes tot acht jaar zichtbare resultaten kunnen worden geboekt en dat de strategie aan de hand van op dat moment actuele ontwikkelingen kan worden bijgesteld.

Het advies bestaat uit vijf hoofdstukken. In hoofdstuk 1 wordt de aanbevolen strategie om EU-lidstaten en andere partners te betrekken bij de Nederlandse prioriteiten in de Hoorn uiteengezet. Hoofdstuk 2 behandelt voedselzekerheid, hoofdstuk 3 de sociaal-maatschappelijke problemen, hoofdstuk 4 economische aspecten en hoofdstuk 5 orde en veiligheid.

Prioriteiten

Binnen alle vier de thema's die in de hoofdstukken worden behandeld, spelen twee onderwerpen een centrale rol: duurzaamheid en jongeren. Om goed watermanagement te kunnen uitvoeren en langdurig te garanderen, is het belangrijk een houdbare strategie te ontwikkelen die de volgende generatie kan doorzetten. Bovendien liggen er grote kansen in het investeren in deze twee onderwerpen, duurzaamheid en jongeren. Om die reden adviseren wij om speciale aandacht te besteden aan een duurzame aanpak en het betrekken van jongeren in de implementatie van dit advies. Hieronder wordt het belang van deze onderwerpen verder uitgelegd.

Duurzaamheid

Duurzaamheid is ontwikkeling op verschillende vlakken in het heden, die ontwikkeling in de toekomst voor volgende generaties niet in de weg staat. Om een stabiele samenleving te kunnen opbouwen, moet worden ingezet op gezonde en houdbare duurzame ontwikkeling die de schakels klimaat, economie en ontwikkeling bevordert. Niet alleen omdat dit rekening houdt met de toekomst, maar ook omdat alle schakels waar duurzame ontwikkeling op inzet in samenwerking zijn met elkaar. Er is namelijk een causale, circulaire correlatie tussen klimaat, conflict en ontwikkeling.⁵ Inzetten op watermanagement draagt hier op een positieve wijze bij en zorgt ook voor duurzame oplossingen voor verschillende problemen. Om die reden raden we aan, naast het belang van watermanagement, om duurzaamheid in alle acties te implementeren.

Jongeren

Op dit moment is 61% van de 213 miljoen inwoners in de Hoorn van Afrika jonger dan 25 jaar.⁶ Deze enorme groep heeft de ambitie en motivatie om aan de slag te gaan en mee te draaien in de samenleving en economie. De jongeren worden vaak de onzichtbare generatie genoemd, omdat weinig bekend is over hun opvattingen. Het in kaart brengen van deze groep en hen actief betrekken zal bijdragen aan de ontwikkeling van een duurzame generatie.

Door de grote hoeveelheid jongeren en hun aspiratie om mee te draaien in de samenleving, zijn zij de perfecte kans om in te investeren; jongeren kunnen een substantiële stimulans zijn voor de ontwikkeling van de regio. Bovendien stijgt de betrokkenheid en verbondenheid van jongeren, onder andere door de mogelijkheden van sociale media. Jongeren zijn dus belangrijke spelers in de ontwikkeling van de Hoorn van Afrika. Tevens merken we dat zij een sleutelrol spelen in het migratievraagstuk. Een beleid gericht op jongeren pakt dus ook de uitdaging van migratie aan.

Door de positieve gevolgen die watermanagement heeft op de landbouw, economie en (sociale) stabiliteit van de Hoorn van Afrika, krijgen jongeren meer ruimte zich te ontwikkelen. Ook kunnen zij bijdragen aan de uitvoering van watermanagementstrategieën. Dit kan echter alleen middels goed onderwijs. Als deze groep jongeren opgeleid wordt in innovatieve en effectieve watermanagementstrategieën, kunnen ze dit toepassen in hun (toekomstige) baan. Dan wordt deze groep, tenslotte, ook een potentiële afzetmarkt in de economie. Om deze reden raden wij aan speciale aandacht te besteden aan de rol van jongeren in de implementatie van het advies.

Hoofdstuk 1: Strategie

Succesvol samenwerken is al eeuwenlang een Nederlandse expertise. Niet voor niks zijn polderen, vergadercultuur en last en ruggespraak halen oer-Hollandse begrippen. In dit hoofdstuk presenteren wij een strategie om succesvolle samenwerkingen op te zetten om de Nederlandse prioriteiten in de Hoorn van Afrika te agenderen en uit te voeren.

Wij hebben gekozen voor een overkoepelende strategie voor de Hoorn van Afrika. De uitdagingen waar deze regio voor staat, stoppen niet bij de grenzen van de zes landen en de 200 miljoen inwoners die het telt. Bevolkingsgroei, klimaatveranderingen en droogte zijn regionale, continentale en mondiale uitdagingen en vragen daarom om dito strategieën.

De uitdagingen in de Hoorn effectief aanpakken kan Nederland niet alleen; daarvoor moet het samenwerken met partnerlanden. Aangezien buitenlandbeleid en ontwikkelingshulp nationaal gecoördineerd worden, hebben wij gekozen om ons in de samenwerkingen te richten op landen. De landen, onze samenwerkingspartners, zijn verdeeld in vier groepen.

1.1 Opbouw van de strategie

In dit advies wordt beargumenteerd dat een strategie gericht op watermanagement het meest effectief is om een verschil te kunnen maken in de Hoorn. Hoe kan Nederland partners meekrijgen om deze strategie te kunnen uitvoeren? Hier heeft Nederland een duidelijke en heldere strategie voor nodig, waarmee het kennis en visie uitstraalt. Nederland wint al aan betrouwbaarheid door zijn vergaande expertise op het gebied van water. Door de link van watermanagement met andere prioriteiten in de Hoorn duidelijk te maken, kan Nederland partners meekrijgen. Dit kan bijvoorbeeld door te onderbouwen hoe versterkt watermanagement leidt tot een verbeterde veiligheids- of economische situatie. In de komende vier hoofdstukken worden daar handvatten voor geboden, gericht op de vier thema's. Zo wordt, afhankelijk van het thema, steeds samengewerkt met andere partners. In de hoofdstukken worden vervolgens concrete momenten en initiatieven genoemd die hiervoor ingezet kunnen worden. Hierbij kan worden gedacht aan het organiseren van of deelnemen aan een evenement om samenwerkingsverbanden te versterken.

De uitdaging van deze strategie kan zijn dat de partnerlanden onvoldoende de link zien tussen watermanagement en de onderwerpen die zij belangrijk vinden. Dit advies probeert hier zoveel mogelijk op in te spelen, door concrete argumenten aan te dragen die hiervoor gebruikt kunnen worden.

1.2 Strategie

Hieronder is weergegeven waar de kansen liggen voor Nederland om samen te werken binnen en buiten de Europese Unie. Hierbij hebben we onderscheid gemaakt in gelijkgestemde EU-lidstaten, niet-gelijkgestemde EU-lidstaten, landen buiten de EU en bilaterale samenwerkingen.

	Economisch	Migratie	Onderwijs	Terrorisme	Veiligheid	Voedselzekerheid	Vrouwenrechten
Like-Minded							
België	✓	✓			✓	✓	✓
Denemarken	✓	✓			✓	✓	✓
Duitsland	✓	✓		✓	✓	✓	✓
Finland	✓	✓			✓	✓	✓
Frankrijk	✓	✓		✓	✓	✓	✓
Ierland	✓	✓			✓	✓	✓
Zweden	✓	✓			✓	✓	✓
Niet Like-Minded							
Griekenland	✓	✓					
Hongarije	✓	✓					
Polen	✓	✓		✓	✓		
Italië	✓	✓					
Portugal		✓					
Spanje	✓	✓		✓	✓		
Buiten EU							
Canada	✓		✓	✓	✓	✓	✓
China	✓						
India	✓				✓		
Noorwegen			✓			✓	✓
Saoudi-Arabië	✓					✓	
Turkije		✓			✓		
VAE	✓					✓	
VK	✓	✓	✓	✓	✓		✓
VS	✓		✓	✓	✓	✓	
Bilateraal							
Djibouti	✓						
Eritrea	✓						
Ethiopië	✓		✓		✓		
Kenia	✓				✓		
Soedan	✓						
Somalië	✓			✓	✓		
Zuid Soedan	✓		✓				

1.3 Uitwerking Strategie

Een aantal landen is in het bijzonder zeer actief op het gebied van watermanagement, in deze landen zien wij sterke samenwerkingspartners. Dit zijn de volgende landen: Frankrijk, Duitsland, Finland, Zweden, Ierland, Zwitserland, Nieuw-Zeeland en de Verenigde Staten. Via

programma's van de VN zijn Hongarije en Slovenië ook actief met water bezig. Hieronder lichten we verder toe hoe samenwerking met deze landen tot uiting kan komen.

1.3.1 Nederland en gelijkgestemde EU-lidstaten

Binnen de EU deelt Nederland met een aantal lidstaten dezelfde mening over diverse onderwerpen. Deze gelijkgestemde landen bestaan voornamelijk uit Zweden, Denemarken, Finland, Frankrijk, Duitsland, Ierland, België, Luxemburg en Oostenrijk. Ook de Baltische staten horen af en toe bij deze groep.

Veel van de gelijkgestemde EU-lidstaten zijn actief in de Hoorn van Afrika en hebben baat bij positieve economische ontwikkelingen in deze regio. Wat betreft hun budget en capaciteit verschillen ze van elkaar. Elk van deze landen heeft ook weer eigen thema's waar ze prioriteit op leggen in hun buitenlandbeleid. Om die reden zal Nederland het belang van watermanagement moeten linken aan deze onderwerpen.

Zweden, Denemarken en Finland werken binnen de Europese Raadswerkgroep al regelmatig samen met Duitsland, Oostenrijk en Ierland. Deze landen hebben sociaal-maatschappelijke onderwerpen hoog op de agenda staan. Bij deze landen zal een koppeling naar deze onderwerpen dus nodig zijn om hen mee te nemen in een plan dat zich focust op water, zoals wordt toegelicht in hoofdstuk 3.

De negatieve gevolgen van ineffectief watermanagement voor terrorisme en migratie zullen aanzienlijk zijn, wat vooral in het beleid van Frankrijk en Duitsland terugkomt. Hoewel deze landen voornamelijk focussen op de Sahel, hebben zij ook in de Hoorn van Afrika een belangrijke rol. De groeiende aandacht van Frankrijk voor de Hoorn blijkt uit het officiële bezoek van president Macron aan de regio in maart 2019. Zowel Frankrijk als Duitsland zijn ook geïnteresseerd in het stabiliseren van de regio, vooral gezien het belang van de Golf van Aden voor veilige handelsroutes van en naar Europa. Watermanagement kan hier een essentiële rol spelen. Om die reden zou samenwerking op dit gebied met Frankrijk en Duitsland goed mogelijk zijn.

Ierland heeft zich in het verleden voornamelijk gericht op Oost- en Zuid-Afrika. Sinds 2018 focussen zij zich ook op de Hoorn van Afrika, voornamelijk in samenwerking met het Verenigd Koninkrijk. Daarnaast zijn Ierse watermanagementbedrijven aanwezig in de Hoorn, net als Franse, Duitse en Deense bedrijven.

Oostenrijk heeft op verschillende punten ook een vergelijkbaar buitenland- en ontwikkelings-samenwerkingsbeleid als Nederland. Zo is water, energie en voedselzekerheid een prioriteit voor hen, net als mensenrechten, gendergelijkheid en *good governance*.⁷ In Oost-Afrika steunt Oostenrijk meerdere programma's gericht op water, met name in Ethiopië en Oeganda. Ook steunt Oostenrijk, net als Nederland, de IGAD en de AU.

1.3.2 Nederland en niet-gelijkgestemde EU-lidstaten

Binnen de EU zijn er ook lidstaten waarmee samenwerking minder vanzelfsprekend is, hoewel deze landen wel prioriteiten delen met Nederland. Het is van belang om te benadrukken dat de ontwikkeling van landen in de Hoorn van Afrika direct verband houdt met de effecten op het land van de samenwerkingspartner. Het aanpakken van watermanagement in de Hoorn heeft positieve effecten op economische belangen, het tegenhouden van migratiestromen en het aantal conflicten op land en zee in de Hoorn van Afrika én Europa. Landen die prioriteiten delen met Nederland zijn Italië, Portugal en bepaalde Oost-Europese landen. Wat samenwerking met

Oost-Europese landen echter soms kan bemoeilijken is dat zij wel eens van Nederland verschillen in hun opvattingen over het belang van mensenrechten en rechtsstaat. Maar op sommige gebieden is samenwerking met een aantal van deze landen wel goed mogelijk. Italië is een bondgenoot in het tegengaan van migratie, evenals Griekenland, Spanje, Portugal en Hongarije. Bij deze samenwerkingspartners is het daarom van belang om te benadrukken hoe versterkt watermanagement kan leiden tot minder irreguliere migratiestromen. Door watermanagement aan te pakken zal de regio stabiliseren. Polen hecht daarentegen veel waarde aan democratische transitie en veiligheid. Zoals in hoofdstuk 5 wordt toegelicht, gaat waterschaarste en daarmee instabiliteit vaak gepaard met vormen van armoede, wat watermanagement interessant maakt voor Polen. Ten slotte vormt Spanje een interessante potentiële partner die bilateraal en via EU-vertegenwoordigers benaderd kan worden. Voor Spanje zijn vooral de economische belangen bij de kust van Somalië van belang.

1.3.3 Nederland en niet-EU-lidstaten

Naast de partnerschappen met EU-lidstaten, kan voor de Nederlandse strategie voor watermanagement ook goed samengewerkt worden met landen buiten de EU. Landen waaraan gedacht kan worden, zijn Noorwegen, Zwitserland, Canada, Japan en de VS. Ook Golfstaten zoals de VAE of Saoedi-Arabië kunnen interessante partners voor samenwerkingen zijn. Daarnaast moet de belangrijke relatie van Nederland met het VK niet vergeten worden. Het VK is altijd al actief geweest in de Hoorn en zal dat ook blijven na de Brexit. Wegens de enorme hoeveelheid aan kennis over de regio en de goede relatie tussen het VK en Nederland in het bijzonder, raden wij aan om samenwerkingsverbanden met het VK levendiger dan ooit te houden.

Op het gebied van sociaal-maatschappelijke onderwerpen hebben Nederland en Noorwegen gedeelde belangen, zoals vrouwenrechten en goed onderwijs. Ook de VS, het VK, en Canada zijn landen die in deze onderwerpen gelijkgestemd zijn.

De Verenigde Staten zijn zelf ook actief op het gebied van water in onder andere Ethiopië. Zij financieren bijvoorbeeld via USAID een groot deel van het Ethiopische Ministerie van Milieu en Water, wat hen een relevante partner maakt.

Zwitserland is in de Hoorn van Afrika actief op het gebied van veiligheid en (onderzoek naar) klimaatverandering en voedselzekerheid. De aanpak van Zwitserland is gespreid: het land is met een relatief kleine bijdrage partner van een groot aantal initiatieven. Dit maakt dat Zwitserland goed op de hoogte is van ontwikkelingen en bestaande samenwerkingsverbanden.

Daarnaast beschikt Nieuw-Zeeland over een uitgebreide watersector, wat blijkt uit de specialisatie in watermanagement en hydro-energie. Het land investeert in toenemende mate in projecten in Afrika, wat het tot een gewilde partner maakt.

Saoedi-Arabië zet zich momenteel in om droogte in de Hoorn van Afrika aan te pakken. Hoewel een samenwerking niet meteen voor de hand ligt door de verschillende waarden van Saoedi-Arabië en Nederland, is het belangrijk samenwerking niet op voorhand uit te sluiten. Daarnaast zijn samenwerkingen met de Golfstaten interessant, omdat dit belangrijke actoren zijn in de regio.

1.3.4 Bilaterale samenwerkingsverbanden en EU-instanties

In de bilaterale samenwerking met de landen in de Hoorn zelf is het van groot belang dat deze gelijkwaardig verloopt, met heldere communicatie en eerlijke verwachtingen. De noodzaak en urgentie van de transitie naar effectief watermanagement moet door het partnerland even

hooggewaardeerd worden als door Nederland. Lokale overheden, kennis en medewerking is nodig om tot een goed resultaat te komen. Zo wordt het draagvlak en de lokale *governance* versterkt.

Wat de samenwerking met Afrikaanse landen soms bemoeilijkt, is dat deze landen vaak meer concrete resultaten en meer economische investeringen willen zien van de EU, terwijl de EU juist hoog inzet op mensenrechten en *good governance*. Indien Nederland en de EU dit echter in acht nemen en zich op sommige punten wat flexibeler opstellen, is samenwerking op veel vlakken zeker mogelijk. De Europese Commissie (EC) kan hier een globale leiderschapsrol op zich nemen. De nieuwe Commissie onder leiding van Von der Leyen heeft een grote ambitie gepresenteerd voor het EU-beleid betreffend Afrika en klimaat. Met steun van de EC krijgt Nederland een belangrijke bondgenoot om zijn strategie dringender op de EU-agenda te zetten.

Om de overtuigingskracht richting de Afrikaanse staten en internationale gemeenschap te versterken, kan Nederland zijn beleid het beste promoten via gelijkgestemde EU-lidstaten en bilaterale partnerschappen buiten de EU. Landen als Duitsland, België, Luxemburg, Zweden en Denemarken kunnen daarvoor tevens hun bilaterale banden met Kenia en Ethiopië aanhalen en inzetten op meer actieve betrokkenheid van deze landen.

Bilaterale samenwerking met landen in de Hoorn kan daarnaast ook goed via private investeringen. In de Hoorn van Afrika is een flink aantal Nederlandse bedrijven gevestigd. Hier liggen nog veel meer kansen, mits dit in samenspraak gaat met de lokale bevolking en overheden. Vooralsnog vestigen veel Nederlandse bedrijven zich vooral in voor hen bekende regio's, en minder in de Hoorn. Er ligt dus een grote kans voor het Ministerie van Buitenlandse Zaken om Nederlandse bedrijven te ondersteunen die zich willen vestigen in de Hoorn van Afrika. Via handelsmissies kunnen Nederlandse bedrijven worden geholpen door ze te informeren over de kansen die er liggen en door de lokale markt te duiden. Daarnaast kan het Ministerie aan geïnteresseerde bedrijven communiceren welke gebieden veilig zijn voor handel en met welke lokale overheden Nederland goede banden heeft. Dit kan bereikt worden door de capaciteit op de ambassades in de regio uit te breiden met meer specialisten. Met meer mankracht en middelen staat Nederland steviger op de grond, wat vertrouwen uitstraalt naar Nederlandse bedrijven.

1.4 Risico's

Dit beleidsadvies biedt een effectieve invalshoek om Nederlandse belangen te behartigen en de verschillende problemen in de Hoorn van Afrika aan te pakken. Dat betekent echter niet dat dit beleidsadvies en de keuze voor het thema watermanagement geen risico's met zich meebrengt.

1.4.1 De overkoepelende risico's van watermanagement

Er is kritiek op het idee om 'onze' Nederlandse kennis aan te bieden in het buitenland of om deze te commercialiseren. Om dit te ondervangen, zal er echt geluisterd moeten worden naar de wensen van landen in de Hoorn zelf en zullen de projecten hierop moeten worden aangepast. Nederland moet investeren in gelijkwaardige partnerschappen om te komen tot 'duurzame antwoorden op grote wateruitdagingen'.⁸ Wij beargumenteren daarom voor meer samenwerking met lokale partners en bewustzijn voor het voorkomen van een neo-koloniale, niet-gelijkwaardige houding.

Critici benadrukken ook dat watergerelateerde problemen sterk contextgevoelig zijn. Zo vraagt het conflict rondom de *Grand Ethiopian Renaissance Dam* tussen Ethiopië en andere landen

aan de Nijl om een heel andere aanpak dan maritieme criminaliteit in de Golf van Aden.⁹ Dit beleidsadvies erkent dat en adviseert daarom om rekening te houden met de lokale context in het implementeren van de plannen.

Daarnaast kan watermanagement, wanneer het onvoldoende gecoördineerd wordt, juist tot meer conflicten leiden. Relatief zwakke instanties, complexe etnische verhoudingen en wantrouwen tussen staten onderling in de Hoorn van Afrika kunnen al snel leiden tot een situatie waarin een politiek conflict kan ontstaan.¹⁰ Deze *hotspots* kunnen bronnen zijn van conflict, mits er niet verstandig wordt ingezet op conflictbemiddeling. Bewustzijn van deze risico's en uitdagingen, een bescheiden instelling vanuit Nederland, een oprechte focus op gelijkwaardig partnerschap en een extra focus op de rol van conflictbemiddeling zijn daarom van vitaal belang voor het slagen van dit beleidsadvies.

1.4.2 Gevolgen van de Covid-19 pandemie

Er zijn ook mogelijke onvoorziene omstandigheden waar de implementatie van dit beleidsadvies mee te maken krijgt. Zo zijn de internationale betrekkingen radicaal veranderd door het virus Covid-19. Echter, het belang om met de Hoornregio samen te werken en te ondersteunen is groter dan ooit, zo benadrukte minister Kaag, om 'een stille ramp' te voorkomen.¹¹

Het zou naïef zijn om te denken dat de Covid-19-pandemie niet van invloed zal zijn op dit beleidsadvies en de implementatie hiervan. Het is moeilijk te voorspellen wat de langetermijneffecten zullen zijn van de pandemie en de hieruit voortvloeiende wereldwijde recessie op dit beleidsadvies en het toekomstige Afrika-beleid van zowel de EU als Nederland. De planning van dit advies en de daarbij behorende actiepunten blijken wellicht niet geheel uitvoerbaar binnen de geadviseerde termijn vanwege de pandemie. Daarbij vragen we om het begrip en de flexibiliteit van de betrokken directies.

Hoofdstuk 2 Voedselzekerheid

2.1 Introductie

Voedselzekerheid is een cruciaal onderdeel van mondiaal ontwikkelingswerk en een speerpunt van het Nederlandse buitenlandbeleid.¹² Het kabinet stelt zichzelf ten doel om vanuit de kracht van Nederland in één generatie honger de wereld uit te bannen en een basis te leggen om in 2050 negen miljard mensen op duurzame wijze te voeden. Een van de middelen die Nederland inzet om aan deze doelstelling te voldoen is watermanagement. Zo investeert Nederland in de Sahel, de Hoorn van Afrika en de Arabische regio in beter waterbeheer. Op die manier kunnen uitdagingen op het gebied van voedselzekerheid ook in deze regio effectief worden aangepakt.

De Hoorn van Afrika wordt gekenmerkt door een kwetsbare balans op het gebied van water en voedselzekerheid. Deze kwetsbaarheid heeft een tweeledige oorzaak. Een groeiend aantal landen in de Hoorn heeft te kampen met waterproblemen als gevolg van klimaatverandering, sterke bevolkingsgroei, schaarste en vervuiling.¹³ Een disbalans op het gebied van water, welke resulteert in droogte of juist enorme overstromingen, brengt zo de oogsten van de aanwezige landbouw in deze landen in gevaar.¹⁴ Dit levert niet alleen risico's op voor de voedselzekerheid van mensen in rurale gebieden, maar ook voor de voedselvoorziening van de stedelijke bevolking. Het is essentieel om de wederzijdse connectie tussen water en voedselzekerheid te benadrukken. De inzet op watermanagement moet daarom breed worden uitgezet binnen de EU. Dit zal in dit hoofdstuk verder toegelicht worden.

2.2 Situatieschets voedselzekerheid

De wereld kent vandaag de dag meer dan 820 miljoen mensen die structureel ondervoed zijn. Specifiek in Afrika loopt het percentage inwoners zonder voedselzekerheid in bijna alle regio's op.¹⁵ Met name door de grote bevolkingsgroei is dit een toenemend probleem. Wanneer we huidige trends als klimaatverandering, gebrek aan ruimte voor landbouw en degradatie van grond en biodiversiteit hierbij in acht nemen, schetst dit een verontrustend beeld voor de toekomst van de mondiale voedselzekerheid. De actuele sprinkhanenplaag en klimaatwisselingen in de Hoorn van Afrika en de daarmee veroorzaakte voedselcrisis is een passende indicatie van de hedendaagse kwetsbaarheid van voedselvoorziening in deze regio.¹⁶

Een verminderde voedselvoorziening heeft invloed op irreguliere migratie, politieke instabiliteit en conflict. Aangezien voedselzekerheid een dergelijk overstijgend belang kent, zet Nederland in zijn buitenlandbeleid veelvuldig in op voedselvoorziening wereldwijd. Om bij te dragen aan de internationale duurzame ontwikkelingsdoelen poogt Nederland 32 miljoen mensen van de ondervoeding te redden en het inkomen van acht miljoen boeren te verdubbelen. De rode draad in dit beleid is het verbeteren van de zekerheid van de wereldwijde voedselvoorziening tegen de gevolgen van klimaatverandering.

Zoals eerder betoogd in de introductie van dit hoofdstuk is het alleen mogelijk om voedselzekerheid in de Hoorn van Afrika te verbeteren door middel van effectief waterbeheer. Vooruitgang op dit vlak levert een structureel duurzamere oplossing die verder reikt dan alleen noodhulp die gegeven wordt ten tijde van een voedselcrisis.

Wanneer agricultuur wordt bedreven met een zo efficiënt mogelijke manier van watergebruik zorgt dit voor minder verlies in de keten en meer voedselzekerheid.¹⁷ Ondanks eventuele verbeteringen op het gebied van landbouw die kunnen worden gemaakt, blijft het voor een groot deel afhankelijk van regenval. Het is daarom van belang om op de meest doeltreffende manier

gebruik te maken van het water dat beschikbaar is. Daarnaast kan door middel van het monitoren en verbeteren van de kwaliteit van water de voedselproductie worden verhoogd, wat de voedselzekerheid op zijn beurt weer stabiliseert.¹⁸ Tot slot zorgt beter bodem- en vegetatiebeheer voor het behouden van watertoevoer waardoor er minder water verloren gaat.

2.3 Strategie

2.3.1 Nederland en gelijkgestemde EU-lidstaten

Nederland kan door zijn kennis op het gebied van watermanagement met innovatieve ideeën komen voor het probleem van voedselzekerheid. Hiermee kan Nederland een sleutelrol op zich nemen bij deze strategie door gelijkgestemde EU-lidstaten aan te sporen om deel te nemen aan projecten.

Op het gebied van voedselzekerheid kan steun verwacht worden van de Noordse landen, Frankrijk, Duitsland, Ierland en België. Sinds begin dit jaar is er op het gebied van voedselzekerheid en landbouw veel geïnvesteerd door Denemarken, België, Duitsland en Zweden.¹⁹ Dit is zowel via de EU verlopen als via andere instanties zoals de VN en het CERF, waar bijvoorbeeld Zweden, België en Ierland veel hebben geïnvesteerd in voedselzekerheid.²⁰ Nederland moet hierbij rekening houden met het feit dat de andere gelijkgestemde lidstaten een grotere capaciteit en budget hebben. Het is daarom van belang dat Nederland met innovatieve ideeën voedselzekerheid bij deze landen onder de aandacht blijft brengen. Dit huidige advies geeft een opstapje naar een dergelijk plan, waarin watermanagement de basis legt voor een aanpak gericht op het vergroten van voedselzekerheid in de Hoorn.

2.3.2 Nederland en niet-gelijkgestemde EU-lidstaten

Aan de andere kant zijn er EU-lidstaten waarmee samenwerking op het gebied van voedselzekerheid en landbouw minder vanzelfsprekend is. Dit zijn landen als Italië, Portugal en een groot deel van Oost-Europa. Zij hebben veelal een andere agenda en zijn minder gebaat bij een hoofdzakelijke focus op voedselzekerheid. Het is van belang dat Nederland zich inzet om ook deze lidstaten te overtuigen van de wederzijdse connectie tussen watermanagement en voedselzekerheid. Om deze landen mee te krijgen adviseren wij om voedselzekerheid waar mogelijk te linken aan de beleidsagenda's van deze niet-gelijkgestemde EU-lidstaten.

Concreet komt dit op het volgende neer. Waar Italië en Hongarije veel belangen hebben bij het onderwerp migratie, zet Polen zich meer in voor democratische transitie, veiligheid en het bestrijden van terrorisme. Het is essentieel dat Nederland hier binnen zijn diplomatieke relaties benadrukt dat onzekerheid op voedselgebied een cruciale drijfveer kan zijn voor migratie, armoede en terrorisme. Wanneer Nederland zijn narratief met betrekking tot watermanagement en voedselzekerheid op deze manier promoot, biedt dit kansen om ook bij niet-gelijkgestemde EU-lidstaten steun te vergaren.

2.3.3 Nederland en niet-EU-lidstaten

Als het gaat om klimaatverandering, droogte en de gevolgen hiervan zouden Saoedi-Arabië en de VAE potentiële partners kunnen zijn. Zij investeren namelijk veel in landbouw in de Hoorn van Afrika en zijn dus ook gebaat bij structurele oplossingen voor de droogte. Daarnaast zijn er al gesprekken gaande tussen het *World Food Programme* (WFP, onderdeel van de VN) en Saoedi-Arabië over de droogte en de daarmee gepaarde onzekerheid over voedsel.²¹ Nederland kan met zijn expertise op het gebied van water hier goed op inspelen en laten zien dat het een oplossing kan bieden voor een aantal problemen binnen watermanagement en voedselzekerheid. Hoewel deze samenwerking niet meteen voor de hand ligt door de vaak

verschillende waarden van deze landen, is het belangrijk samenwerking niet op voorhand uit te sluiten.

Ook de Verenigde Staten focussen zich op voedselzekerheid in de regio.²² Hierdoor zouden ook zij een goede partner voor Nederland zijn als het gaat om droogte. De VS is een invloedrijke partner die weer kan helpen om andere partners aan te trekken. Aan de expertise van de VS op dit onderwerp kan Nederland zijn kennis over watermanagement toevoegen. Als we kijken naar de grootste donoren aan het WFP zien we dat naast EU-landen en -instanties de VS, Saoedi-Arabië, de VAE, Canada en Japan veel bijdragen. Voornamelijk Canada springt eruit met zijn bijdrage als het gaat om voedselzekerheid en zou op dit thema een interessante partner voor Nederland kunnen zijn. In het algemeen heeft Canada een grote focus op voedsel(zekerheid) en gezondheidszorg en daarnaast deelt het veel waarden met Nederland.

2.3.4 Nederland en EU-instanties en bilateraal

De ‘*Farm to Fork*’-strategie vormt een belangrijk onderdeel van de *Green Deal* van de nieuwe Europese Commissie.²³ Deze strategie is gericht op voedselzekerheid binnen de EU, waarbij voedsel op een duurzame manier geproduceerd moet worden en met zo min mogelijk voedselverspilling. De ‘*Farm to Fork*’ strategie heeft ook een externe dimensie gericht op landen buiten Europa waar de EU actief is. Hoe deze externe dimensie er precies uit gaat zien, is nog niet duidelijk. Wat wel duidelijk is, is dat de Commissie hier een globale leiderschapsrol op zich wil nemen.²⁴ Ook voor DEVCO is voedselzekerheid een belangrijk thema. Deze aandacht binnen de EU voor voedselzekerheid is gunstig voor Nederland en kan gebruikt worden om andere EU-lidstaten te betrekken.²⁵

Buiten Europa zijn er voldoende partners die ook werken aan droogte en de gevolgen daarvan in de Hoorn van Afrika.²⁶ Binnen dit onderwerp zijn onder andere het *World Food Programme*, Care International, UNICEF en vele andere NGO’s aanwezig aan tafel. Droogte zijn al jaren een probleem in de Hoorn en tot op de dag van vandaag zijn de reacties vooral passief geweest in plaats van proactief. Echter, met name vanuit de VN wordt er benoemd dat het tijd is voor structurele hulp tegen de negatieve gevolgen van klimaatverandering in de Hoorn.

Onder de huidige projecten voor landbouw vallen de verschillende multidonorprojecten in Ethiopië en Zuid-Soedan waaraan Nederland financiële steun geeft om de landbouw te stimuleren.²⁷ In Ethiopië financiert Nederland het multidonorproject “Productive Safety Net Programme” waarbij gezinnen die chronische voedselonzeekerheid hebben voortdurend support ontvangen.²⁸ In Zuid-Soedan neemt Nederland deel aan de multidonorprojecten South Sudan Agribusiness Development Project (Mott McDonald), South Sudan Seed Development Programme (AGRA) en South Sudan Youth and Women Agribusiness Entrepreneurship Programme (SPARK).²⁹ Daarnaast zijn de verschillende samenwerkingsverbanden tussen 130 Nederlandse bedrijven en Ethiopië sinds 2004 relevant.³⁰ Deze samenwerkingsverbanden zijn voornamelijk gericht op de landbouwsector, waarbij nadrukkelijk aandacht wordt besteed aan hulp voor de Nederlandse bedrijven die in Ethiopië willen ondernemen.

In het verleden heeft Nederland intensieve bilaterale steun gegeven aan Zuid-Soedan in de vorm van het bouwen van kanalen in 1983.³¹ Door de burgeroorlog is dit project stopgezet. Nederland geeft echter nog steeds steun aan Zuid-Soedan op het gebied van watermanagement en voedselveiligheid. De ervaring die Nederland bezit op het gebied van watermanagement kan in deze regio enorm van waarde zijn voor het verwezenlijken van structurele waterzekerheid. Projecten zoals het aanleggen van kanalen zouden niet alleen hieraan bij kunnen dragen, maar

bieden ook een kans voor werkgelegenheid voor de grote groep jongeren die veelal werkzoekend zijn.

2.4 Actiepunten

Satellietdata

Nederland en gelijkgestemde EU-lidstaten adviseren wij om met satellietdata voedselzekerheid en watermanagement in de regio te verbeteren.³² Zo kunnen applicaties die werken met satellieten het watergebruik voor de irrigatie van landbouw controleren en kan de droogte in rurale gebieden op een nauwkeurige manier in kaart worden gebracht.³³ Dit levert een bron van kennis op die bij kan dragen aan efficiënt en duurzaam watergebruik.

Waterinfrastructuur

Wij adviseren Nederland om binnen de EU het opzetten van waterinfrastructuur prioriteit te geven die zorgt voor het zo efficiënt mogelijk vasthouden van regenwater. Dit kan een duurzame oplossing bieden voor de landbouw.

Ondernemerschap

Meer prioriteit moet worden gegeven aan de hulp voor Ethiopische bedrijven en boeren die samenwerkingen zijn aangegaan met Nederlandse bedrijven. Nederland moet de huidige projecten in Ethiopië verbreden door zich niet alleen te richten op de economische belangen van Nederlandse bedrijven maar door ook hulp te bieden aan de Ethiopische bedrijven die betrokken zijn bij de samenwerkingsverbanden.

Rol van ambassades

De uitgaande communicatie van de Nederlandse ambassades in de Hoorn kan in onze ogen worden bijgesteld. Prominente informatie over voedselzekerheid en watermanagement op de websites van de ambassades ontbreekt. De ambassade van Kenia benoemt als enige de prioriteiten voedselzekerheid, water en klimaat op de website. De Nederlandse ambassades in de Hoorn zouden duidelijker kunnen benadrukken wat hun prioriteiten zijn om zo aan een complementaire strategie die voedseltekort in de Hoorn aanpakt te werken. Een aantal ambassades in (de Hoorn van) Afrika heeft al een waterattaché. Door bij elke ambassade in de Hoorn een waterattaché te benoemen en deze een grote rol te geven, wordt een duidelijk signaal afgegeven dat water een prioriteit en de focus van Nederland is.

Evenement

Om het voedseltekort in de Hoorn van Afrika aan te pakken zal het nodig zijn om de banden tussen Nederland en bovengenoemde partijen te versterken. Alleen een sterke EU-coalitie met gelijkgestemde lidstaten in combinatie met de landen in de Hoorn zelf zal het mogelijk maken om de situatie in de Hoorn te veranderen. Daarom raden wij aan om komend jaar een evenement te organiseren over voedselzekerheid in de Hoorn van Afrika. Dit evenement zal als platform dienen voor discussies over hoe de verschillende betrokken partijen kunnen samenwerken om het voedseltekort in de Hoorn te reduceren. De organisatie van dit evenement kan gebruikt worden als startschot voor de samenwerking tussen Nederland en de gelijkgestemde EU-lidstaten (de Noordse landen, Frankrijk, Duitsland, Ierland en België) en natuurlijk de landen in de Hoorn zelf.

Hoofdstuk 3: Sociaal-Maatschappelijke Problemen

3.1 Introductie

Zoals eerder benadrukt in dit advies bestaat er een significante relatie tussen watermanagement en de stabiliteit van een samenleving. Dit hoofdstuk kijkt specifiek naar de rol van watermanagement bij het oplossen van sociaal-maatschappelijke problemen in de landen van de Hoorn van Afrika. Om deze focus zo goed mogelijk uit te werken, bespreekt dit hoofdstuk een selectie van de meest urgente sociaal-maatschappelijke problemen in de Hoorn. Hierbij wordt gefocust op de connectie die deze problemen hebben met een gebrek aan doeltreffend watermanagement in de regio.

In het vorige hoofdstuk is geïllustreerd dat watermanagement bijdraagt aan voedselzekerheid. Wanneer er door watervoorzieningen is voldaan aan primaire levensbehoeftes ontstaat er ruimte voor het aanpakken van sociaal-maatschappelijke problemen. Oplossingen hiervoor leiden tot stabielere samenlevingen. Op sociaal-maatschappelijke thema's in de Hoorn van Afrika kan Nederland verschillende partners vinden, zowel binnen als buiten de EU en met landen in de Hoorn zelf.

Om de link tussen sociaal-maatschappelijke problemen met watermanagement duidelijk te maken, zijn voor dit thema twee onderwerpen geprioriteerd: onderwijs en vrouwenrechten. Om deze twee sociaal-maatschappelijke aspecten te verbeteren, dichten wij een belangrijke rol toe aan organisaties uit het maatschappelijk middenveld (*civil society organizations*: CSO).

De BHOS-nota van Minister Kaag zet in op het bieden van perspectief in de Hoorn van Afrika met als achterliggend doel irreguliere migratie naar Europa te voorkomen. De redenering is dat de motivatie om de oversteek naar Europa te maken afneemt wanneer er sociaal-economische kansen zijn in de Hoorn. Echter, academici zijn het niet eens over het verband tussen het stabiliseren van samenlevingen in Afrika en het beperken van irreguliere migratie.³⁴ Zij argumenteren dat er door ontwikkeling juist een toename van het aantal migranten ontstaat op de korte termijn. Door economische groei beschikt de bevolking over de financiële middelen om migratie naar Europa te bekostigen.

Dit effect van deze zogenoemde '*migration hump*' zou in acht genomen moeten worden wanneer er geïnvesteerd wordt in het verbeteren van de sociaal-maatschappelijke omstandigheden in de Hoorn. In dit beleidsadvies pleiten wij er daarom voor dat het verbeteren van watermanagement een positief effect heeft op de sociaal-economische omstandigheden in de Hoorn, wat op de lange termijn een afremmend effect kan hebben op irreguliere migratie naar Europa.

3.2 Situatieschets onderwijs

Het onderwijs in landen in de Hoorn is vaak van lage kwaliteit: docenten zijn niet goed opgeleid, slecht gemotiveerd en lessen worden niet efficiënt ingevuld. Dit is een groot probleem, want zonder goed onderwijs is duurzame structurele ontwikkeling in de regio moeilijk te realiseren. Hiernaast kunnen velen zich geen goed onderwijs veroorloven, wat armoede in stand houdt en economische groei remt.³⁵ Onderwijs is niet alleen belangrijk om economische ontwikkeling te creëren, ook burgerschap als bron van *good governance* en respect voor de democratische rechtsstaat heeft baat bij goed onderwijs. Ook leidt het gebrek aan onderwijs, en daarmee toekomstperspectief, veelal tot negatieve *coping mechanisms* als radicalisering, criminaliteit, terrorisme of huiselijk geweld.³⁶

Aan de andere kant is onderwijs een van de centrale pijlers die van positieve invloed kan zijn op stabiliteit, *good governance* en vrede in de Hoorn. Door goed onderwijs worden mensen gemakkelijker onderdeel van de samenleving, omdat men dan eenvoudiger werk kan vinden en leert over het bijdragen aan een gezond politiek en economisch klimaat. Hierdoor ontstaat er een sterk maatschappelijk middenveld en is er meer ruimte voor jongeren en kansarmen om te participeren in de samenleving.

3.2.1 Onderwijs en watermanagement

Allereerst is het voor onderwijs van vitaal belang dat er voldoende beschikbaar water is. Door effectief watermanagement hoeven mensen zich minder bezig te houden met het vergaren van water.³⁷ Dit geldt specifiek voor jonge meisjes omdat van hen vaak wordt verwacht dat zij helpen het gezin te verzorgen.³⁸ Bovendien is berekend dat 443 miljoen schooldagen verloren gaan door absentie vanwege water-gerelateerde ziektes zoals diarree, cholera en tyfus. Nog lang niet alle jongeren gaan dus elke dag naar school. Vanaf 2015 was er in enkele landen in de Hoorn wel sprake van een opwaartse trend wat betreft schoolbezoek. Maar de kwaliteit van onderwijs is vaak nog niet toereikend.³⁹ Effectief watermanagement zou hieraan kunnen bijdragen, door de benoemde grandoorzaken van schoolabsentie aan te pakken.

Aan de andere kant kan ook onderwijs zelf een belangrijke rol spelen in beter watermanagement. Deze verhouding wordt ook wel omschreven als de *bi-directional water-education nexus*. Het is nodig om de jeugd in de Hoorn in het primair onderwijs te voorzien van informatie en kennis over het gebruik van water. Hierbij wordt veelal gesproken over *water literacy*, ofwel kennis over verschillende aspecten van (schoon) water en efficiënt gebruik daarvan.⁴⁰ Kortom, het blijkt dat effectiever watermanagement leidt tot beter onderwijs en *water education* ook een positieve invloed kan hebben op watermanagement.

3.2.2 Nederlandse investeringen in onderwijs

Binnen de BHOS-nota is er al veel aandacht voor onderwijs als onderdeel van ontwikkelings-samenwerking, met name voor beroepsonderwijs.⁴¹ Dit wordt echter nog niet goed in de context geplaatst van effectief watermanagement. UNESCO pleit wél al enige tijd voor een grotere focus op het onderwerp 'water' in zowel primair als secundair onderwijs.⁴² UNESCO adviseert landen ecologisch gerelateerde jeugdverenigingen, sportverenigingen en 'waterscouting verenigingen' op te richten.

Daarnaast concludeerde UNESCO dat onderwijs in de Hoorn nog niet aan de beoogde doelen voldoet van hun onderwijsprogramma, de *Global Action Programme on Education for Sustainable Development*.⁴³ Zo blijkt uit relatief recente cijfers (2013) dat in Ethiopië 45% van de jeugd nog analfabeet is. Ten slotte heeft UNESCO meerdere water-gerelateerde kennisinstituten onder toezicht die ingezet zouden kunnen worden ter ontwikkeling van het watermanagement in de Hoorn van Afrika. Nederland moet hier gebruik van maken door deze kennisinstituten in te zetten voor een kennisuitwisseling programma, waarvan de belangrijkste de *Unesco Institute for Water Education* in Delft is.⁴⁴

3.2.3 Nederlandse kansen in onderwijs in de Hoorn

Afgezien van samenwerking met relevante partners, ligt er ook een kans voor Nederland om Nederlandse kennisinstituten en het Nederlandse bedrijfsleven in te zetten in de vorm van projecten met betrekking tot kennisuitwisseling en handelsmissies. Daarmee kan Nederland *goodwill* creëren in de Hoorn.

Ook ligt er een kans met betrekking tot onderwijs en innovatie in de landbouw. Nederland is een van de grootste landbouwexporteurs ter wereld en bezit dan ook veel technische kennis en innovatie op dit gebied.⁴⁵ In de Hoorn is er sprake van een gebrek aan innovatie in de landbouw. Nederland kan in dit gat springen door in het onderwijs zich te richten op innovatie in de landbouw.

Concreet gezien moeten zowel Nederlandse ambassades als de beide ministers van Buitenlandse Zaken bedrijven stimuleren om in de regio te investeren. Deze acties dienen ondernomen te worden via handelsmissies, maar ook via de uitwisselingsprojecten en het delen van kennis. Dit behartigt zowel de belangen van Nederland op meerdere vlakken als de landen in de regio zelf.

3.3 Situatieschets vrouwenrechten

Zoals hierboven beschreven, leidt verbeterd onderwijs tot een verbeterde positie van vrouwen en meisjes, waarvoor wij graag meer aandacht zouden zien. Genderongelijkheid in de Hoorn zorgt ervoor dat vrouwen en meisjes verminderd toegang hebben tot onderwijs en daarmee minder kansen krijgen op de arbeidsmarkt. Het bestrijden van genderongelijkheid en het creëren van kansen voor vrouwen en meisjes kan zorgen voor meer economische vooruitgang en sociale cohesie. Hierbij is onderwijs de motor voor een betere toekomst.

Investeren in vrouwenrechten staat op twee manieren in verband met investeren in watermanagement. Enerzijds kan duurzaam verbruik van water de condities creëren waarin genderongelijkheid kan worden verkleind. Wanneer inwoners van de Hoorn toegang hebben tot schoon drinkwater kunnen zij zichzelf voorzien in primaire levensbehoeften. Vervolgens kan er dan worden geïnvesteerd in ontwikkeling en scholing. Op de lange termijn kan betere scholing leiden tot meer kansen voor vrouwen en meisjes. Dit kan op den duur de genderongelijkheid verkleinen. Anderzijds kunnen jonge meisjes en vrouwen door goede scholing op het gebied van watermanagement duurzaam verbruik van water ondersteunen.

3.3.1 Nederlandse investeringen in vrouwenrechten

Naast de focus op gendergelijkheid, richt het Nederlandse beleid zich ook op seksuele en reproductieve gezondheid en rechten (SRGR). Op het gebied van SRGR staat keuzevrijheid voor vrouwen en jongeren centraal. Zo zorgen investeringen op het gebied van SRGR voor juiste informatie over anticonceptie, worden voorbehoedsmiddelen beschikbaar gesteld en wordt aandacht besteed aan de bestrijding van HIV/AIDS. Hiermee wordt het maatschappelijk middenveld vergroot en worden overheden ter verantwoording geroepen. Nederland wordt gewaardeerd in zijn kennis en expertise op dit gebied; hier liggen dus veel kansen voor Nederland.

Kabinet Rutte III erkende in de BHOS-nota ‘Investeren in Perspectief’ dat samenlevingen in de Hoorn stabiel worden wanneer er meer gendergelijkheid is en toekomstperspectief wordt geboden. Een voorbeeld waarin Nederland (ambassade in Khartoem) en de EU investeren in vrouwenrechten in de Hoorn, is het project ‘Strategic Initiative for Women in the Horn of Africa’ (SIHA). Dit is een breed netwerk van *civil society organizations* in de Hoorn die vrouwen met elkaar verbindt.⁴⁶ Een van de uitkomsten van dit netwerk was een landelijke campagne in Sudan over seksueel geweld (2019). Een ander voorbeeld was een Hoorn-brede campagne ‘*Make Her Visible Again*’, die aandacht vroeg voor de bijdrage van vrouwen in de informele economie in de Hoorn (2018).

3.3.2 Nederlandse kansen in vrouwenrechten in de Hoorn

Op dit moment laat de UNESCO eAtlas in Gender Inequality in Education zien dat de noodzaak aanwezig blijft om te investeren in onderwijs voor meisjes in de Hoorn.⁴⁷ In de BHOS-nota wordt landbouw genoemd als de sector die werkgelegenheid en ontwikkeling biedt voor vrouwen. Door het ondersteunen van boerenbedrijven met betere zaden, irrigatie, opslag en logistiek, landrechten en ondernemerschapsvaardigheden⁴⁸ kan de ontwikkeling van vrouwen en meisjes in de landbouwsector worden bewerkstelligd, indien dit gecombineerd wordt met *water education* zoals eerder beschreven. Wanneer vrouwen economisch zelfstandig zijn kan dit op de lange termijn genderongelijkheid in de Hoorn verkleinen. Hierbij zou voortgebouwd kunnen worden op bestaande projecten in de Hoorn; dit netwerk zou kunnen worden ingezet om *water education* voor vrouwen op te zetten.

Ondanks de mogelijkheden die er bestaan om vrouwenrechten in de Hoorn te verbeteren, blijft ongelijkheid en geweld tegen vrouwen bestaan. Het feit dat de landen in de Hoorn vaak politiek instabiel zijn, bemoeilijkt ook de samenwerking met lokale overheden om veranderingen in het onderwijs door te voeren. Een mogelijkheid zou daarom zijn om onderwijs niet te verbeteren door formele onderwijsprojecten, maar door informele onderwijsprojecten. Hier zouden *civil society organizations* en NGO's een grote rol in kunnen spelen.

3.4 Strategie

Nederland staat bekend om zijn uitgesprokenheid op het gebied van mensenrechten, waaronder vrouwenrechten. Verschillende Europese en niet-Europese partners van Nederland geven aan dat dit de Nederlandse partnerschappen soms ook in de weg zit. Tegenstemmen van een voorstel wegens mensenrechten zet Nederland ook niet in een positief daglicht bij de Hoornlanden zelf. Nederland beschouwt mensenrechten als een *breaking point*: als een partner hierin niet dezelfde stelling neemt als Nederland, is samenwerking niet of nauwelijks mogelijk. Binnen én buiten Europa moet Nederland daarom het belang van mensenrechten anders gaan *framen* om andere landen te overtuigen. Bijvoorbeeld door de positieve werking van watermanagement op vrouwenemancipatie, en daaruit voortvloeiend economisch gewin, te benadrukken, toont Nederland het belang van watermanagement aan.

3.4.1 Nederland en gelijkgestemde EU-lidstaten

Bij de gelijkgestemde lidstaten dient Nederland het positieve verband tussen watermanagement en het vergroten van het sociaal-maatschappelijk middenveld te verduidelijken en benadrukken. Het gaat hier om landen met wie al samenwerking plaatsvindt binnen de Europese Raadswerkgroep voor ontwikkelingssamenwerking: Zweden, Denemarken, Finland, Luxemburg, Duitsland, Oostenrijk en Ierland.

De Noordse landen staan bekend als voorvechters van mensenrechten en onderwijs. De invloed van deze landen op het Europees beleid ten aanzien van onderwijs is dan ook groot en ze schuwen samenwerking op dit onderwerp niet.⁴⁹ Dit maakt hen tot sterke basispartners in de Hoorn op dit onderwerp.

Naast een coalitie met de Noordse landen is het belangrijk om Duitsland, Frankrijk en Ierland mee te nemen. Deze lidstaten hebben het verbeteren van onderwijs in de Hoorn al op hun agenda hebben staan, waardoor het aan Nederland is om de link met watermanagement te duiden. Ook de gevolgen die hiermee voorkomen worden, zoals terrorisme en migratie, zijn sterke argumenten om Frankrijk en Duitsland mee te krijgen. Met deze landen heeft Nederland in de regio al een sterke band. In december 2019 heeft Nederland bijvoorbeeld samen met de EU en

het VK een ‘*human rights speed dating*’ event georganiseerd in Juba, waarbij diplomaten, politici en veiligheidsexperts in gesprek gingen met Zuid-Soedanese mensenrechtenverdedigers.⁵⁰ Als EU lidstaten waren Frankrijk, Duitsland, Italië en Zweden hierbij aanwezig, naast Nederland en het VK. Deze samenwerking zou Nederland moeten voortzetten en uitbreiden.

3.4.2 Nederland en niet-gelijkgestemde EU-lidstaten

Een manier om niet-gelijkgestemde landen te overtuigen, is het benadrukken van de link met migratie. Italië, Griekenland, Spanje en Portugal zijn bondgenoten in het tegengaan van migratie uit onder andere de Hoorn van Afrika. Wanneer watermanagement binnen landen in de Hoorn verbetert, komt er voor de lokale bevolking meer ruimte om goed onderwijs te verzorgen. Dit zal leiden tot een hoger opgeleide bevolking, wat ervoor zorgt dat het land zich ontwikkelt. Hierdoor zal op de lange termijn irreguliere migratie naar Europa verminderen. Het is van belang om andersdenkende EU-landen ervan te overtuigen dat het ontwikkelen van landen in de Hoorn direct effect heeft op hun eigen land. Hierbij zijn economische belangen interessant, net zoals het tegengaan van de migratiestroom.

3.4.3 Nederland en niet-EU-lidstaten

Er bestaan voor Nederland ook kansen voor een samenwerking op deze onderwerpen buiten de EU. Denk hierbij bijvoorbeeld aan Noorwegen. Dit land onderstreept ook vaak de belangen van vrouwenrechten en hanteert een erg goed onderwijssysteem. Daarnaast zou Nederland kunnen denken aan Canada. Canada focust zich met betrekking tot onderwijs in de Hoorn van Afrika op de landbouwsector en duurzame technologie.⁵¹ Dit kan Nederland aanvullen door een partnerschap aan te gaan met betrekking tot *water education* op regionaal niveau in de Hoorn.

3.4.4 Bilateraal

Nederlands buitenlandbeleid is sterk gefocust op mensenrechten, ook op bilateraal niveau. Hier kan wel het koopman/dominee-dilemma opduiken: in hoeverre is Nederland bereid in onderhandelingen mensenrechten achterwege te laten ten behoeve van (economische) samenwerking? Met onze benadering kan Nederland zich sterk maken voor mensenrechten zonder hier expliciet op in te zetten, maar door zich te richten op effectief watermanagement, dat vervolgens de sociaal-maatschappelijke situatie in de Hoorn verbetert. De bilaterale relaties tussen Nederland en Afrikaanse landen op het gebied van mensenrechten zijn de laatste jaren toegenomen. Met Ethiopië en Zuid-Soedan heeft Nederland een brede ontwikkelingsrelatie. Dit betekent dat Nederland activiteiten onderneemt op het gebied van verschillende duurzame ontwikkelingsdoelen van de VN: onderwijs, werkgelegenheid, vrouwenrechten, seksuele gezondheid en rechten, voedsel, water, klimaat en rechtsorde. Wij adviseren om deze bilaterale banden aan te houden en te versterken. Door te focussen op watermanagement - de samenwerking anders te *framen* - wordt wrijving vermeden maar kunnen sociaal-maatschappelijke problemen toch verbeterd worden.

3.5 Actiepunten

EU-AU top

Dit is een kans voor Nederland om de focus op watermanagement te introduceren bij het aanpakken van sociaal-maatschappelijke problemen. Wij raden aan om voor die tijd gesprekken te organiseren met verschillende collega's in gelijkgestemde landen. Hierna kunnen de minder voor de hand liggende partners betrokken worden bij het langetermijneffect van watermanagement op het tegengaan van irreguliere migratie.

CSO's/NGO's en kennisuitwisseling

CSO's en NGO's beschikken vaak over een breed netwerk in de Hoorn met betrekking tot het opzetten van projecten op het gebied van onderwijs en vrouwenrechten. Nederland zou onderwijsprogramma's over watermanagement kunnen delen met de NGO's en CSO's die dit dan vervolgens verspreiden onder hun netwerk.

Gelijkwaardig partnerschap en kennisuitwisseling

Gezamenlijk met kennisinstituten zoals het *IHE Delft Institute for Water Education*, ook wel bekend als de Unesco Water Institute, kan Nederland een kennisuitwisselingsprogramma opzetten met overheden in de Hoorn van Afrika. Het belangrijkste doel hierbij is lokale watermanagementbedrijven en -projecten te ondersteunen. Het makkelijkste is dit te coördineren vanuit Addis Abeba, als hub in de Hoorn. Nederland geeft hiermee een positieve impuls aan watermanagement, werkt op gelijke voet samen met de lokale bevolking én breidt zijn invloed uit.

Hoofdstuk 4: Economie

4.1 Introductie

Effecten van klimaatveranderingen zijn onlosmakelijk verbonden met economische ontwikkelingen in de Hoorn, of beter gezegd met het uitblijven daarvan. Wanneer er voldoende toegang is tot water, resulteert dit in een toename van de economische capaciteit van het individu. Een wereldwijd onderzoek van de Wereldgezondheidsorganisatie wijst bovendien uit dat het bruto nationaal product van een land met 1 procent toeneemt, wanneer investeringen in toegang tot water met 0,3 procent stijgen.⁵² Dit is een opwaartse spiraal: de winst van economische groei wordt geïnvesteerd in verbeterd en efficiënt watermanagement, wat weer tot verdere economische groei leidt. Een sterker economisch profiel door verbeterd watermanagement verhoogt dus de weerbaarheid van de bevolking.

Beter watermanagement zorgt uiteindelijk voor een florerend handelsklimaat. Op dit moment is het Nederlands bedrijfsleven vooral actief op het gebied van tuinbouw in de Hoorn. Experts stellen dat er nog veel meer kansen liggen om het Nederlandse en Europese bedrijfsleven in de regio te optimaliseren. Om dit te bereiken beargumenteren we in dit advies dat de ontwikkeling van gelijkwaardige partnerschappen en de private sector essentieel zijn. We laten zien welke kansen effectief watermanagement met zich meebrengt op een manier waar Europese lidstaten ook baat bij hebben: een nieuwe economische partner, de Hoorn.

4.2. Situatieschets Economie

In gesprekken met de African Union en de denktank ECDPM werd onderstreept dat duurzame ontwikkeling en economische groei alleen mogelijk zijn via een gelijkwaardige relatie, waarin een gelijkwaardige behandeling en respect voor wensen en ambities centraal staan.⁵³ Gelijkwaardig partnerschap houdt een gelijkwaardige behandeling in, waarbij rekening wordt gehouden met de doelen en ambities van beide partijen. Het werkt beide kanten op: Europese bedrijven moeten op een gelijkwaardige manier handeldrijven in de Hoorn en bedrijven uit deze regio moeten toegang krijgen om ook te handelen op de Europese markt.

We raden Nederland aan om ook op deze manier van gelijkwaardige partnerschappen de samenwerkingen in de Hoorn te bekijken. Alleen dan kan de Hoorn, mede door succesvol watermanagement, uitgroeien tot een economisch sterke regio waarmee Europese bedrijven en lidstaten handel kunnen drijven. Toenemende private en publieke investeringen zijn essentieel voor het creëren van een toereikend aantal banen voor de aanzienlijke groep jongeren die in de Hoorn van Afrika leeft. Dit kan niet door het huidige buitenlandbeleid dat veelal gericht is op ontwikkelingshulp.

Om een gelijkwaardig partnerschap volledig tot uiting te brengen, is begrip van de lokale context nodig. Er bestaat vaak een culturele afstand tussen Europese investeerders en de lokale bevolking als het gaat om omgang met landbouwgrond en natuurlijke grondstoffen. Buitenlandse investeerders zien dit als producten die beheerd kunnen worden zonder lokale inmenging. Experts in de regio laten echter zien dat landbouwgrond en natuurlijke grondstoffen door de lokale bevolking worden gezien als producten van God. De manier van werken van buitenlandse investeerders strookt daarom vaak niet met de culturele, politieke of religieuze opvattingen van de lokale bevolking, wat gelijkwaardig partnerschap in de weg staat.

Begrip voor de lokale context is ook van belang om de markt in elk land te duiden, want deze zijn veranderlijk. Per land zijn er politieke dimensies die een bedreiging kunnen vormen voor handel op basis van gelijkwaardig partnerschap. Zo heeft Eritrea een overheid van dictatoriale aard dat buitenlandse inmenging veelal weert. Somalië heeft een aantal clans dat zichzelf als leider heeft benoemd, waardoor er nog beter met lokale bestuurders moet worden samengewerkt.

4.2.1 De Blue Deal

Een voorbeeld van een gelijkwaardig partnerschap is de Blue Deal 2018-2030 die als doel heeft om 20 miljoen mensen wereldwijd toegang te geven tot voldoende, schoon en veilig water.⁵⁴ Deze deal omvat 17 partnerschappen in 14 landen die voor kennisuitwisseling zorgen. In samenwerking met de Nederlandse private sector kunnen zij de Nederlandse exportpositie stimuleren. Een van deze partnerschappen bevindt zich in Ethiopië, waar de waterschappen samen met de Abbay Basin Development Office, de lokale waterbeheerder, voor schoon en voldoende water en waterveiligheid zorgen. Als de eerste evaluatie van dit project positief is, raden wij aan om deze Blue Deal verder uit te breiden naar de rest van de landen in de Hoorn. Een Europa-brede Blue Deal zou ook een mogelijkheid zijn, waarbij verschillende Europese lidstaten een partnerschap aangaan met lokale waterbeheerders. Dit zou leiden tot een veelomvattend Europees beleid op basis van regionale samenwerkingen. Deze regionale samenwerkingen bevorderen de economie en maken de Hoorn aantrekkelijker voor handel met Europese lidstaten.

4.2.2 Een toolkit op basis van gelijkwaardig partnerschap

De Europese Commissie heeft een toolkit gecreëerd voor de Europese lidstaten om projecten te implementeren op basis van gelijkwaardig partnerschap.⁵⁵ Deze toolkit biedt handvatten om op een duurzame manier lokale projecten te ondersteunen op het gebied van watermanagement, waarbij het gaat om wederzijds begrip en kennisuitwisseling. Hierbij draait het om het creëren van nieuwe handelspartners alsmede het doel om op de lange termijn projecten te ontwikkelen. Vanuit interviews die The West Wing heeft afgenomen blijkt dat er tot op heden veel kansen onbenut blijven. Hier ligt een mogelijke rol voor Nederland om gelijkwaardig partnerschappen nog beter uit te dragen en andere Europese landen mee te trekken met gebruikmaking van deze toolkit.

4.2.3 Stakeholderanalyse

De handelsmarkt in de Hoorn van Afrika is zeer dynamisch, wat deze ook onoverzichtelijk maakt. Europese bedrijven twijfelen vaak over de stap naar de Hoorn van Afrika door het imago van de regio en de risico's die kleven aan een markt in ontwikkeling. Nederland zou een sleutelrol kunnen spelen door het maken van een zo gedetailleerd mogelijke stakeholderanalyse. Daarnaast kan Nederland een platform opzetten van Europese bedrijven die in de regio actief zijn. Dit platform zou een online omgeving kunnen zijn waarin Europese bedrijven op de hoogte zijn van elkaars werk. Tevens kan de lokale bevolking zo inzicht krijgen in vacatures of opleidingsmogelijkheden.

4.3 Situatieschets private sector

Nederlandse ambassades werken al samen met de private sector op het gebied van water-irrigatie. Er zijn echter nog volop kansen voor de private sector om meer te investeren in watermanagement in de Hoorn van Afrika. De afgelopen jaren hebben verschillende Nederlandse bedrijven bewezen dat er een geschikt investeringsklimaat is in de Hoorn. Verscheidene Nederlandse bedrijven (±130) hebben zich de afgelopen jaren bijvoorbeeld in Ethiopië gevestigd.

Deze bedrijven zijn vooral actief in land- en tuinbouw en de productie van gebruiksartikelen, waarbij slim moet worden omgegaan met het beschikbare water.

Veelgenoemde voordelen van het investeren in de Hoorn van Afrika zijn: de aanwezigheid van een grote groep jonge mensen, de geografische nabijheid in verhouding tot Europa, de overlappende tijdzone met de EU, goedkope arbeid, groei in BNP en een grote afzetmarkt vanwege de toenemende bevolkingsgroei. Daarnaast hebben Europese landen er over het algemeen een goede reputatie als handelspartner. Hier tegenover staan verschillende uitdagingen zoals de toenemende droogte in de regio, de invloed van traditie, corruptie, instabiliteit, de ‘onzichtbare’ middenklasse en een gebrek aan onderwijs en daarmee goed geschoolde arbeidskrachten.

Investerings in het bedrijfsleven in de regio dragen bij aan het oplossen van structurele problemen. Ze zorgen allereerst voor meer werkgelegenheid voor de lokale bevolking, wat bijdraagt aan inkomenszekerheid. Dit beschermt hen beter tegen huidige en toekomstige crises. Het is dus van belang dat Nederland de gunstige investeringsmogelijkheden blijft uitdragen via de EU. Nederland moet de positieve gevolgen van deze investeringen op het voorkomen van migratie, het creëren van stabiliteit en veiligheid in de regio, alsmede toenemende voedselzekerheid, blijven benadrukken. Ook zou Nederland extra aandacht kunnen vragen voor de manier waarop de EU de private sector kan ondersteunen in de Hoorn van Afrika.

4.3.1 Een platform voor kennisuitwisseling

Uit interviews die The West Wing heeft afgenomen met verschillende spelers uit de private sector is naar voren gekomen dat bedrijven niet altijd goed zijn voorbereid op de grote cultuurverschillen met de Hoorn en lokale manier van zaken doen. Zo zijn Nederlandse bedrijven er in het verleden tegenaan gelopen dat er onvoldoende arbeidskrachten met de juiste praktische kennis zijn. Hierdoor hebben zij in hun businessmodel ook het aanbieden van de nodige scholing moeten opnemen. Een aantal Nederlandse bedrijven dat actief is in de Hoorn werkt inmiddels samen met Nederlandse onderwijsinstellingen om het gemis aan gedegen praktische kennis op te vullen.⁵⁶

Deze bedrijven hopen dat het Nederlandse diplomatieke postennet een kennisplatform kan bieden om hen voor te bereiden op hoe zij met lokale ondernemers en lokale overheden kunnen samenwerken. Daarnaast geven zij aan dat er meer samengewerkt kan worden tussen EU-partners. Een zekere mate van transparantie kan hierbij helpen. Er ligt hier een kans voor de Nederlandse overheid om een grotere rol in te nemen bij het stimuleren van deze kennisuitwisseling, bijvoorbeeld door het organiseren en stimuleren van (Europese) handelsfora.

4.3.2 Risicospreiding

Uit interviews met bewindspersonen van bedrijven die actief zijn in de Hoorn is gebleken dat er behoefte is aan een meer langetermijnvisie om zo grotere projecten te kunnen ontwikkelen. Ondernemers geven aan dat hun investeringen vaak over een tijdsperiode gaan van zeven tot tien jaar. Bestaande subsidies vanuit Nederland, zoals LEAD, beslaan een korter tijdsbestek, namelijk maximaal drie jaar. Bovendien is er behoefte aan een meer integrale aanpak tussen de aanwezige ministeries in de Hoorn, zodat er duidelijkheid is over wie wat doet. Praktisch gezien adviseren wij daarom dat Nederland een voorstel indient voor de ontwikkeling van een subsidie binnen de EU die ondernemers helpt bij een langere risicospreiding wat leidt tot een beter investeringsklimaat. Een EU-subsidie kan zich daarnaast ook richten op duurzame bedrijfsontwikkeling waarin de principes van de EC *toolkit* worden uitgedragen. Zo'n subsidie is essentieel om economische ontwikkeling in de Hoorn tot stand te brengen.

4.4 Strategie

4.4.1 *Nederland en gelijkgestemde EU-lidstaten*

De EU is voor de Hoorn een betrouwbare en gewilde handelspartner. Handel met de EU is indirect handel met 27 landen, wat zeer aantrekkelijk is. De sterkste eigenschap van Nederland in de EU, is dat Nederland het economische en handelsbelang weet te koppelen aan beleid. Door transparanter te zijn over de economische kansen in de Hoorn, kan Nederland het vertrouwen van andere lidstaten winnen en hierdoor zijn positie versterken. Allereerst is het belangrijk dat Nederland Europese lidstaten motiveert om te investeren in watermanagement. Dit kan Nederland doen door kennis te delen over investeringskansen in de Hoorn. Zo wordt het maken van investeringen niet alleen interessanter voor deze lidstaten, ook wordt duidelijk wat de Nederlandse belangen zijn waarop samengewerkt kan worden. Dit schept vertrouwen en dit kan ervoor zorgen dat Nederland de lidstaten ook beter mee kan krijgen op hun Hoornbeleid. Dit kan gaan via het eerder beschreven kennisplatform. Zo is Letland bijvoorbeeld actief op zoek naar handelsmogelijkheden in Afrika, dus zou een dergelijke samenwerking gunstig zijn voor zowel de Nederlandse als Letse belangen.

Naast Nederlandse bedrijven hebben ook bedrijven uit Zweden, Denemarken, Finland, Duitsland, Ierland, België, Oostenrijk en Frankrijk zich gevestigd in de Hoorn. Samenwerking met de Noordse landen is hierbij interessant, aangezien zij volop duurzame initiatieven ondersteunen.⁵⁷ Verbeterd watermanagement zou onder een dergelijk duurzaam initiatief vallen, vooral gezien de duurzame handelsmogelijkheden die het creëert. Daarnaast is er een groeiende aanwezigheid van de Baltische staten, wat Estland, Letland en Litouwen tot interessante samenwerkingspartners maakt.⁵⁸ Bovendien zullen Ierland, Denemarken, Duitsland en Frankrijk sterke partners zijn, aangezien zij projecten op het gebied van water in de Hoorn uitvoeren en op zoek zijn naar nieuwe handelsmogelijkheden.

4.4.2 *Nederland en niet-gelijkgestemde EU-lidstaten*

Nederland versterkt de eigen onderhandelingspositie als het binnen de EU duidelijk maakt dat sterker watermanagement tot een stabielere handelsklimaat en een veiligere regio leidt. Lastig hierbij is dat langetermijninvesteringen niet direct tot kortetermijnresultaten leiden. Het vooruitzicht van economische vooruitgang in de Hoorn is echter aantrekkelijk om het bedrijfsleven te stimuleren zich hier toch te vestigen. Bedrijven van de volgende niet-gelijkgestemde EU-lidstaten zijn actief in de Hoorn: Spanje, Portugal, Italië, Griekenland, Polen, Hongarije, Roemenië, Tsjechië en Slovenië. Van deze landen kan er vooral steun verwacht worden van Spanje, Italië en Griekenland, omdat deze landen actief op zoek zijn naar partnerschappen in de regio op economisch gebied.⁵⁹ Voor andere niet-gelijkgestemde lidstaten zijn economische argumenten het meest effectief om ze te overtuigen van het Nederlandse Hoornbeleid. Dit beleid kan op lange termijn zelfs bijdragen aan het controleren van migratiestromen. Voor Oost-Europese landen zoals Hongarije en Polen is dit zeer aantrekkelijk. Een dergelijke strategie kan dan ook worden toegepast op die landen om ze te overtuigen van samenwerking.

4.4.3 *Nederland en niet-EU-lidstaten*

Niet-Europese landen zijn niet alleen interessante partners om de lokale economie te ondersteunen en stimuleren, maar zij zijn ook belangrijke partners wat betreft de ontwikkeling van watermanagement. Als de aanwezige landen, zoals China, India, Rusland, de Golfstaten en de VS, ervan overtuigd worden dat verbetering van watermanagement in de regio leidt tot gunstige economische ontwikkelingen, kunnen op die manier eventuele samenwerkingen ontstaan in de vorm van goederen en financiën. Om dit te realiseren moeten banden worden verstevigd door het Ministerie, zodat er bilateraal en door Nederlandse bedrijven van kan worden geprofiteerd.

Aangezien het VK altijd al actief geweest is in de Hoorn, is samenwerking met hen enorm gewenst gezien hun inzichten over de lokale markt en de financiële middelen die ze meebrengen. Andersom heeft het VK belang bij EU-brede verbetering van watermanagement in de Hoorn, omdat dit gunstig zal zijn voor de Britse bedrijven.

Noorwegen, Nieuw-Zeeland en Canada zijn ook interessante partners, gezien hun bijdragen aan hydro-projecten verspreid over heel Afrika. Samen met Zweden werken zij aan projecten om toegankelijkheid aan elektriciteit te vergroten, door middel van *hydropower*.⁶⁰ Toegang tot elektriciteit is cruciaal voor zowel grote als kleine bedrijven om te functioneren. Verbeterd watermanagement zal dergelijke projecten van deze landen ten goede komen, dus samenwerking met deze landen is zeer gewenst.

4.4.4 Bilateraal

Er ligt een grote kans voor het Ministerie van Buitenlandse Zaken om Nederlandse bedrijven die zich willen vestigen in de Hoorn te ondersteunen. Uit gesprekken met bedrijven blijkt namelijk dat zij de uitdagingen in de Hoorn te groot vinden. De aanwezigheid van andere Nederlandse bedrijven biedt weliswaar een gevoel van veiligheid, maar dit kan flink worden uitgebreid. Via handelsmissies kan het Ministerie Nederlandse bedrijven helpen door ze te informeren over de kansen die er liggen en door de lokale markt te duiden. Daarnaast kan het weergeven welke gebieden veilig zijn voor handel en met welke (lokale) overheden Nederland goede banden heeft. Deze goede banden worden bereikt en in stand gehouden door de capaciteit op de ambassades in de regio uit te breiden met meer specialisten, zoals een waterattaché die specialist is op watergebied. Met meer mankracht en middelen staat Nederland steviger op de grond, wat vertrouwen uitstraalt naar Nederlandse bedrijven.

Daarnaast kan de Nederlandse overheid steun bieden aan lokale waterschappen via the Blue Deal. Uit gesprekken met verschillende experts blijkt dat de lokale waterschappen in de Hoorn een *boost* nodig hebben om goed te kunnen functioneren. Vaak gaat het om simpele middelen die al een groot verschil kunnen maken, zoals een kaart van de regio, een brommer of toegang tot benzine. Verder kunnen Nederlandse waterschappen kennis overdragen aan waterschappen in de Hoorn. Dit zou goed gefaciliteerd kunnen worden door het Ministerie van Buitenlandse Zaken.

4.5 Actiepunten

Equal Partnership

- Stimuleren van uitbreiding van de ‘Blue Deal’ naar andere Hoornlanden;
- Het naleven van de toolkit van de EC: wanneer nieuwe handelsrelaties worden aangegaan in de Hoorn van Afrika, moet dit gedaan worden aan de hand van de toolkit. Ook moeten bestaande handelsrelaties herzien worden om te onderzoeken of ze voldoen aan de standaarden van deze toolkit en gelijkwaardig partnerschap;
- Het uitvoeren en inzichtelijk maken van een stakeholderanalyse om handelsrelaties tussen Afrikaanse en Europese bedrijven en overheden te bevorderen.

Private Sector

- Een leidende rol innemen voor het organiseren en stimuleren van verschillende kennis en handelsfora om de Europese private sector aan te sporen om te blijven investeren in de regio.
- De ontwikkeling van een subsidieregeling voor de lange termijn aanmoedigen die ondernemers meer zekerheid biedt.

Hoofdstuk 5: Orde en Veiligheid

5.1 Introductie

Goed beleid op het gebied van watermanagement is essentieel voor orde en veiligheid in de Hoorn van Afrika. Terrorisme, piraterij, rellen en spanningen tussen de landen vormen de belangrijkste veiligheidsissues in de regio. Deze problemen zullen we in dit hoofdstuk verder toelichten, waarna een uitleg volgt over hoe deze veroorzaakt worden door toenemende watertekorten. Hieruit volgt dat een Nederlandse beleidsfocus op watermanagement een gestructureerde en effectieve bijdrage kan leveren aan de aanpak van de grondoorzaken van conflicten in de Hoorn van Afrika. Dit hoofdstuk sluit af met een strategie voor Nederlandse beleidsmedewerkers waarin wordt aangegeven met welke landen samengewerkt kan worden op dit gebied en op welke manier.

5.2 Situatieschets orde en veiligheid

Geen enkele andere Afrikaanse regio heeft meer conflicten en destabilisering gekend dan de Hoorn in de afgelopen 50 jaar. In deze periode heeft de regio te maken gehad met meerdere civiele conflicten, terrorisme en interregionale spanningen. Hoewel op het gebied van internationale spanningen de situatie voorzichtig lijkt te verbeteren, blijft een aantal veiligheidsdreigingen bestaan.

5.2.1 Conflicten, terrorisme en maritieme criminaliteit

Conflicten

Landen in de Hoorn van Afrika worden al tijden geteisterd door oorlog. Burgeroorlogen in bijvoorbeeld Somalië en Zuid-Soedan hebben voor veel maatschappelijke tegenstellingen en schaarste aan producten gezorgd. Zelfs met de beëindiging van deze conflicten blijven deze problemen bestaan. Maar ook in landen zonder recente conflicten bestaan soms grote tegenstellingen en schaarstes. Aangezien het de overheid niet altijd lukt deze problemen aan te pakken, leidt dit regelmatig tot protesten die vaak gepaard gaan met geweld.⁶¹ Zulke geweldsescalaties kunnen ook de private sector hard treffen. In 2016 werden er bijvoorbeeld nog Nederlandse en andere Europese bedrijven aangevallen in Ethiopië naar aanleiding van de onrust tussen de overheid en bevolkingsgroepen.⁶²

Terrorisme

Ten tweede vormt de instabiliteit in de Hoorn een draagvlak voor terrorisme. Terroristische groepen zoals de Somalische Al-Shabaab zijn zowel een directe dreiging voor de landen in de regio, als voor de Nederlandse en Europese belangen. In de afgelopen decennia hebben terroristische organisaties veel maatschappelijke en economische schade aangebracht in alle landen van de Hoornregio. De oorzaken van de opkomst en groei van terrorisme zijn onder andere de politieke en economische polarisatie als gevolg van de onrust en conflicten in de regio. Deze situatie wordt gebruikt door terroristische organisaties om de steun van gemarginaliseerde bevolkingsgroepen naar zich toe te trekken.⁶³

Maritieme criminaliteit

Maritieme criminaliteit behelst piraterij, illegale visserij en smokkel van mensen, drugs en wapens over zee. Deze vormen van criminaliteit hebben de afgelopen jaren de Golf van Aden, een belangrijk strategisch knooppunt voor de internationale handel, tot een gevaarlijke doorgang

tussen Europa en Azië gemaakt. Zo vonden er in 2011 237 pogingen tot kaping plaats voor de kust van Somalië.⁶⁴

Net als voor terrorisme is politieke instabiliteit een belangrijke katalysator van piraterij. Dit leidt vaak tot een zwakke economie en grote werkloosheid. Wanneer het ontbreekt aan legale alternatieven om inkomsten te vergaren, is de kans groter dat mensen hun heil zoeken in (maritieme) criminaliteit. Met name in Djibouti en Somalië is dit een groot probleem. Om maritieme criminaliteit te bestrijden neemt Nederland deel aan twee belangrijke missies, Operatie Atalanta en EUCAP Somalia. Ondanks deze missies is maritieme criminaliteit nog steeds een groot probleem in de Hoorn en de Golf van Aden.⁶⁵

5.2.2 Spanningen rondom de Nijl

Tot slot bedreigt de verdeling van het water van de Nijl de orde en veiligheid in de Hoorn. Deze verdeling van en toegang tot Nijlwater heeft tot conflict geleid tussen met name Ethiopië, Soedan en Egypte.⁶⁶ Gezien de daling van het waterpeil, de behoefte aan water om elektriciteit op te wekken en de groeiende bevolking om van water te voorzien, blijven deze landen botsen over de rechten op het Nijlwater. Zo is Soedan nog meer afhankelijk van Nijlwater voor hun landbouw sinds de afscheiding van Zuid-Soedan en leidt de bouw van de Ethiopische Renaissance Dam tot veel spanningen met Egypte.⁶⁷

Om tot een eerlijke verdeling van het Nijlwater te komen brengt het Nile Basin Initiative (NBI) alle landen waar de Nijl doorheen stroomt rond de tafel. Deze landen zijn: Burundi, Congo, Egypte, Ethiopië, Kenia, Rwanda, Zuid-Sudan, Sudan, Tanzania, Uganda en Eritrea (observerend). Het NBI richt zich op veiligheid, vrede, efficiënt watermanagement en armoedebestrijding. Verder zijn Egypte, Soedan en Ethiopië momenteel de toekomst van de Nijl aan het bespreken onder leiding van de VS, voornamelijk over hoe ze zo eerlijk mogelijk de watervoorraden kunnen delen.

5.2.3 Waterschaarste en instabiliteit

Zoals aangegeven in de voorgaande hoofdstukken kan watertekort leiden tot situaties van wanhoop en onrust.⁶⁸ Ook terroristische groeperingen profiteren van de aanhoudende schaarste door in te spelen op de toenemende onrust en de behoeften van veel bevolkingsgroepen. In veel Afrikaanse landen vindt de verdeling van water en andere middelen vooral plaats op basis van etniciteit.⁶⁹ Vanwege deze oneerlijke verdeling worden sommige bevolkingsgroepen gemarginaliseerd, wat tot veel frustraties richting andere groepen leidt. Deze frustraties vormen een belangrijk motief voor leden van deze bevolkingsgroepen om zich tot geweld te keren en aan te sluiten bij terroristische groeperingen.⁷⁰ Op deze manier wordt het zwakke watermanagement van de overheid gebruikt als een wapen tegen de autoriteiten en een pressiemiddel tegen de bevolking.⁷¹

Vanwege de stijgende temperaturen en de aanhoudende bevolkingsgroei in de Hoorn is de verwachting dat de waterschaarste alleen nog maar zal toenemen wanneer er niet op tijd een fatsoenlijk watermanagementbeleid tot stand komt. Dit is niet alleen van invloed op de hierboven beschreven ontwikkelingen, maar kan ook grote gevolgen hebben voor migratiestromen binnen de landen en richting Europa. Watertekorten hebben namelijk een grote impact op het platteland waar een competitie om schaarse middelen ontstaat tussen kleine boeren en grote, vaak buitenlandse, boerenbedrijven. Dit leidt niet alleen tot grote spanningen in rurale gebieden, maar dwingt lokale boeren ook om zich te verplaatsen naar de steden. Als gevolg raken steden overbevolkt, wat een verder destabiliserend effect kan hebben. Deze toenemende onrust,

geweld en tekorten aan levensbehoeften kan mensen in de Hoorn ertoe aanzetten om hun geluk te zoeken in andere landen, bijvoorbeeld Europa.⁷²

5.2.4 Watermanagement en de Nijl

De internationale conflicten tussen landen gelegen aan de Nijl gaan over de bestemming van het water. Internationale vrede in de Hoorn valt of staat dus bij de gratie van eerlijke waterverdeling en goed Nijlmanagement.⁷³ Het water in de Nijl wordt echter steeds schaarser, terwijl demografische groei en intensievere agricultuur in de regio voor een grotere vraag naar water zorgen.⁷⁴ Hierdoor blijft de spanning tussen landen toenemen, hoewel het NBI-samenwerking tussen de landen iets verbetert.

Twee contextuele factoren bemoeilijken efficiënt Nijlmanagement: de sterke onderontwikkeling in de landen rondom de Nijl en de verslechterde politieke verhoudingen tussen deze landen door langdurige conflicten.⁷⁵ Verder is er een gebrek aan technische, financiële en economische capaciteiten.

5.3 Nederlandse kansen in orde en veiligheid in de Hoorn

Terrorisme, oorlogen, maritieme criminaliteit en internationale spanningen rondom het Nijlwater vragen om een integrale aanpak van waterschaarste en -verdeling. Hoewel veel van de beschreven initiatieven een stap in de goede richting zijn, staat Nederland en de EU veel te doen, vooral als het gaat om het bieden van meer structurele oplossingen. Daarom pleiten wij voor een integrale aanpak waarbij wordt gewerkt aan symptoombestrijding terwijl ook duurzame preventieve maatregelen worden getroffen.

Eerlijke waterverdeling als integraal onderwerp van veiligheidsbeleid

Toekomstig Nederlands buitenlandbeleid in de Hoorn van Afrika moet een eerlijke verdeling van water beschouwen als de belangrijkste veiligheidsprioriteit in de regio. Hierbij moet de nadruk komen te liggen op rechtvaardigheid en de opzet van civiele instanties, iets waar Nederland ook ervaring mee heeft. Zo moet het narratief tegenover de (potentiële) geweldplegers veranderen. In plaats van hen te benaderen als misdadigers moeten beleidsmakers de terroristen, piraten en deelnemers aan oorlogen beschouwen als wanhopig. Dit zorgt voor meer ruimte voor een aanpak van grondoorzaken.

Daarnaast moet erop worden toegezien dat er een eerlijke waterverdeling plaatsvindt door controles uit te laten voeren en de waterfaciliteiten te monitoren. Het Netherlands Water Partnership (NWP) en de Nederlandse Internationale Waterambitie geven voldoende draagvlak en expertise om dit als Nederland te initiëren in de regio, maar steun via de EU of landen daarbuiten is nodig om dit beleid zo effectief mogelijk te laten verlopen.⁷⁶ Dergelijk beleid is sterk omdat het de nadruk legt op het bevorderen van de rechtsstaat, en de mogelijkheid heeft om daadwerkelijke structurele veranderingen door te voeren. Lokale en regionale overheden zijn hierdoor in staat om bijvoorbeeld jongeren te mobiliseren en te motiveren om van een toegevoegde waarde te zijn voor de maatschappij. Hierdoor is de kans kleiner dat jongeren zich zullen aansluiten bij terroristische organisaties zoals Al-Shabaab.

Voortzetting civiele en militaire missie voor uiteindelijke zelfredzaamheid Hoorn

Het is aannemelijk dat duurzame preventiemethoden zich pas op langere termijn zullen uitbetalen. Daarom is het belangrijk om ook te blijven inzetten op ‘symptoombestrijding’ van onveiligheid en wanorde in de Hoorn, waarbij de nadruk moet komen te liggen op kennis en

expertise overdragen aan de lokale overheden. Op die manier kunnen uiteindelijk de bestaande missies worden overgeheveld naar de Afrikaanse landen zelf.

Wij raden Nederland daarom allereerst aan om via de EU in te zetten op een voortzetting van Missie Atalanta, waarvan het mandaat tot eind 2020 loopt. Dit is belangrijk gezien de strategische ligging van de Hoorn van Afrika en de grootmachten die dit heeft aangetrokken. Bovendien zal naar verwachting piraterij weer toenemen zodra de antipiraterijmissie wordt opgeschort.⁷⁷ Wel zouden we een nieuwe aanpak willen suggereren, gebaseerd op het narratief waarbij piraten worden beschouwd als kansarmen. Dit kan helpen om meer draagvlak voor de missie te creëren. Ook raden wij aan om Somalië zelf, en landen uit de regio zoals Kenia of Ethiopië, bij de missie te betrekken om deze landen meer zelfbeschikkingsrecht en autonomie te geven. Tegelijkertijd moet er meer nadruk komen te liggen op de civiele missie EUCAP-Somalia. Om ervoor te zorgen dat Somalië als zelfstandige staat kan functioneren, blijft bijdragen aan de orde, rechtsstaat en defensie van belang. Het is belangrijk om actoren van het maatschappelijk middenveld en de jeugd hierbij te betrekken. Maatschappelijke organisaties zoals de Somali Youth Development Foundation en het Somali Youth Cluster kunnen hier een rol bij spelen. Tenslotte is het cruciaal dat er wordt geïnvesteerd in de wederopbouw van Somalië. Dit is belangrijk voor de stabiliteit in de regio en omliggende landen, omdat bij onrust en geweld in Somalië het gevaar van een *spillover* op de loer ligt.

Actieve verspreiding van Nederlandse kennis en expertise op het gebied van water

Kennis van waterinfrastructuur en -mechanismen is essentieel om een effectief watermanagement te realiseren. Nederland is de aangewezen actor om actief kennis en informatie te delen met de Hoorn. De reeds bestaande Nederlandse bedrijvigheid in een land als Ethiopië, en inzet op orde en rechtsstaat in Somalië, dragen hier nog eens aan bij.

Het Nile Basin Initiative heeft al grote vooruitgangen geboekt en landen rond de tafel gebracht. De VS werkt op dit moment al actief aan een oplossing voor de spanningen tussen de landen die liggen aan de Nijl. Hiermee biedt het NBI een uitstekend kader om mee verder te werken. De sterke banden van Nederland met de VS bieden een goed momentum om de Nederlandse kennis aan te bieden. Ook heeft Nederland een vrij neutraal imago in Ethiopië, Soedan en Egypte.

Daarom raden wij aan om de kennis die Nederland heeft in watermanagement en landbouw optimaal te benutten door bij te dragen aan projecten en kennis via het NBI. Door alle landen van dezelfde expertise te voorzien, worden handvatten geboden om de spanning over het Nijlmanagement te doen afnemen. Verder kan Nederland op die manier ook meer voet aan de grond krijgen in de desbetreffende landen in de Hoorn van Afrika en een gunstig investeringsklimaat voor Nederlandse bedrijven creëren.

5.4 Strategie

5.4.1 Nederland en gelijkgestemde EU-lidstaten

Van de gelijkgestemde lidstaten hebben met name Duitsland en Frankrijk grote nationale belangen bij de veilige doorgang in de Golf van Aden en een veilig economisch samenwerkingsklimaat. Zij ondervinden veel nadelen door de geweldsescalaties tegen de overheid en zijn private partners. Daarnaast heeft met name Frankrijk een militaire aanwezigheid in Djibouti. Ook zijn Frankrijk en Duitsland actief betrokken bij de implementatie van Europese veiligheidsmissies en zullen zij ook een belangrijke rol innemen bij de verdere voortgang van deze operaties. Bij deze landen zal de voortgang van de missies een hoofdargument zijn voor samenwerking.

De Noordse landen (Denemarken, Zweden en Finland) en landen in Sub-Sahara Afrika hebben een intensieve samenwerking in het veiligheidsdomein met ‘*water security*’ als belangrijk onderdeel. Deze veiligheidssamenwerking kan voor de Noordse landen een belangrijke beweegreden zijn om met het Nederlandse initiatief in te stemmen en deel te nemen.⁷⁸ Vanwege de goede samenwerkingsverbanden tussen deze landen kan het Ministerie dit plan het beste promoten via de raads werkgroepen zoals ‘Groep Afrika’, ‘Groep toepassing specifieke maatregelen inzake terrorismebestrijding’ en ‘Groep voor Ontwikkelingssamenwerking’ van COREPER. Ook is het belangrijk om Nederlandse adviezen te promoten bij de ‘Groep voorbereiding internationale conferenties over ontwikkeling’.⁷⁹ Daarnaast kan het draagvlak voor internationale steun voor een centraal watermanagementplan worden vergroot wanneer dit ook een centraal thema vormt voor internationale conferenties op het gebied van veiligheid en ontwikkelingshulp.

Tevens wordt in het nieuwe EU-Afrika beleid de ambitie uitgesproken om de EU bijdrage en steun aan veiligheidsmissies te intensiveren. Door de nadruk te leggen op ‘*water security*’ speelt Nederland in op de twee grote ambities van de EC gericht op het klimaat en Afrika. Met de steun van de EC krijgt Nederland een belangrijke bondgenoot om dit voorstel dringender op de politieke EU-agenda te zetten.⁸⁰

5.4.2 Nederland en niet-gelijkgestemde EU-lidstaten

Wat betreft andere EU-lidstaten vormt Spanje een interessante potentiële partner die bilateraal benaderd kan worden, vanwege Spaanse economische belangen bij de kust van Somalië. Spanje is namelijk de op twee na grootste vis-afnemer van dit water. Zodra het hoofdkwartier van Missie Atalanta is verhuisd naar de Spaanse marinebasis NAVSTA Rota, kan Nederland hier via de staf van de EUCAP-missie in Somalië, geleid door een Nederlandse kolonel, connecties leggen met de opperbevelhebbers via staf van de EUCAP-missie. Zij kunnen op hun beurt Spaanse bewindspersonen op de hoogte stellen van het belang van de voortzetting van Missie Atalanta voor de Spaanse visserij.

Ook Italië vormt een interessante partner vanwege zijn invloed binnen de EU. Zo kan Italië benaderd worden vanwege de immigratieproblematiek in dit land. Nederland kan met Italianen die werken voor de EU in gesprek gaan over de bestaande watermanagementplannen in de Hoorn, en hoe deze invloed hebben op migratie richting Europa. Zo werkt bijvoorbeeld het Italiaanse lid van de Europese Commissie Paolo Gentiloni binnen de Commissie aan een gezamenlijk EU-grensbeleid. In gesprek gaan over watermanagement en migratie kan tot nieuwe inzichten leiden.

5.4.3. Nederland en niet-EU-lidstaten

De belangrijkste partner buiten de EU voor het watermanagementbeleid en de voortzetting van de militaire missies is het Verenigd Koninkrijk. Via deze platforms, bilaterale benaderingen en netwerken, zoals de IMCSS, kunnen we, samen met het VK, ‘watermanagement’ een belangrijk speerpunt op de internationale veiligheidsagenda laten vormen.

Net zoals de andere Noordse landen behoort Noorwegen ook tot het *Africa-Nordic partnership*. Watermanagement en veiligheid zijn thema’s die ook voor dit land een belangrijke rol vormen voor de betrekkingen met Afrikaanse landen. Als belangrijke partner van de EU kan Nederland de Noorse vertegenwoordigers benaderen om deel uit te maken van een EU-water initiatief.

Ook in de VS en Canada wordt het probleem van water- en voedseltekorten steeds meer erkend als een belangrijke factor voor destabilisering in Afrika. Bovendien heeft de VS al een

samenwerkingsprogramma met Ethiopië en Kenia om terreur in de regio tegen te gaan. Via netwerken en onderzoeksinstituten zoals de IMCCS kan Nederland in de VS en Canada bij politici en diplomaten bepleiten om de inzet op watermanagement te vergroten.

Japan heeft net zoals vele andere landen een groeiende economische samenwerking met de landen in en rond de Hoorn, die zij wil beschermen tegen de instabiliteit in de regio. Dit blijkt ook uit de bijdrage die Japan heeft geleverd aan missies in Zuid-Soedan en langs de kust van Somalië. Nederlandse vertegenwoordigers kunnen via de VN, NAVO en bilateraal Japanse vertegenwoordigers benaderen om ze ervan te overtuigen om te investeren en deel te nemen aan het watermanagement beleidsplan.⁸¹

Daarnaast hebben ook China en India hun belangen uitgesproken over het garanderen van de veiligheid in de regio. Als grootste investeerder in de Hoorn heeft de Chinese overheid veel economische investeringen om te beschermen. Dit is ook wat de Chinezen motiveerde om hun bijdrage aan VN-missies te intensiveren. Als oplossing voor het veiligheidsprobleem zal watermanagement een mogelijke aantrekkelijke investering voor de Chinese overheid vormen. Net als China heeft ook India de banden met de Afrikaanse landen in de Hoorn sterker gemaakt door zich in te zetten voor de veiligheid in de regio. Door watermanagement bij deze landen te promoten kan Nederland potentiële investeerders voor deze plannen vergaren.

Het buitenlandbeleid van de Arabische landen en Turkije is een potentiële bedreiging voor de progressie van waterprogramma's in de Hoorn. Zoals blijkt uit een rapport van International Crisis Group zijn deze landen verwickeld in een strijd om invloed in deze regio door het steunen en sponsoren van lokale groeperingen. Op deze manier stimuleren zij het uitbreken van conflicten wat de verdere stabilisering van landen zoals Zuid-Soedan en Somalië kan hinderen. Om deze dreiging zoveel mogelijk te beperken moet Nederland met zijn coalitie een dialoog aangaan met deze landen om deze activiteiten te laten stoppen. Een invloedrijke coalitie bestaande uit onder meer de VS, VK en de EU kan voldoende druk bieden voor de Arabische landen naar de oproep om de steun aan lokale groeperingen te stoppen.

5.4.4 Bilateraal

Een eerlijke verdeling van water en de oplossing voor het Nijlprobleem kan alleen plaatsvinden wanneer de landen in de regio actief betrokken worden bij de uitvoering en opzet van het watermanagement. Hierbij is het allereerst belangrijk om Afrikaanse partners te benaderen vanuit het principe van gelijkwaardig partnerschap, zoals al eerder is uitgelegd. Vooral Ethiopië en Kenia kunnen een belangrijke rol spelen in het verbeteren van de regionale veiligheid. Deze relatief stabiele landen vormen potentiële partners voor de stabilisering van Somalië en Zuid-Soedan. Zowel Kenia als Ethiopië staan naar verwachting open voor verdere internationale samenwerking binnen het veiligheidsdomein, gezien hun betrokkenheid bij veel antiterreur samenwerkingsverbanden. Het is van belang dat Nederlandse diplomaten in gesprek gaan met vertegenwoordigers van deze landen om de link tussen watertekorten en destabilisering expliciet te gebruiken als argument voor een structurele verbetering van de watervoorzieningen. Bovendien kunnen Kenia en Ethiopië belangrijke regionale schakels zijn om dit beleid voort te zetten in multilaterale besprekingen in de AU en de VN over Somalië en Zuid-Soedan. Aangezien de VN en de AU nog een grote rol spelen in de veiligheid van deze landen, is het belangrijk dat zij hierbij worden meegenomen.

5.5 Actiepunten

Door de snelgroeiende bevolkingsgroei en klimaatverandering zal waterschaarste in de Hoorn alleen maar tot nog grotere veiligheidsproblemen leiden. Om hierop in te spelen raden wij de volgende actiepunten aan:

Eerlijke-waterverdeling

Nederland moet vanaf nu een eerlijke waterverdeling als integraal onderdeel van veiligheidsbeleid in de Hoorn van Afrika opnemen. Daarnaast adviseren wij Nederland waterverdelingsprojecten te initiëren met de Nordische landen, Canada en Nieuw-Zeeland voor de stimulering van de watersector in de Hoorn. Hierbij staat goede conflictbemiddeling en -oplossing centraal, en worden experts vanuit alle coalitielanden betrokken om de spanningen te minimaliseren en vredesakkoorden mogelijk te maken.

Militaire missies

Wij raden aan de militaire en civiele missies omtrent piraterij voort te zetten om zo de zelfredzaamheid van de Hoorn van Afrika op orde en veiligheid te bewerkstelligen. Er ligt hier een uitdaging in het vinden van voldoende politiek draagvlak. Daarom is het nodig hierbij de waarborging van regionale veiligheid voor de voortgang van internationale missies en handel te benoemen.

Waterinstanties

Nederland moet een bijdrage leveren aan het opzetten van nationale waterinstanties via het Nile Basin Initiative in samenwerking met de EU en Afrikaanse landen om een eerlijke verdeling van water te controleren, kennis te delen via waterschappen, en Nederlandse private investeringen in de Hoorn van Afrika te stimuleren. Om dit te bewerkstelligen zal Nederland via de waterschappen programma's moeten ondersteunen in de Hoorn.

Watermanagement en Nijlmanagement

Ten slotte moet Nederland op de hoogste diplomatieke niveaus aandringen om mee te helpen bij de huidige diplomatieke onderhandelingen tussen Egypte en Ethiopië onder leiding van de VS wat betreft herverdeling van water uit de Nijl. Hiervoor zal Nederland zijn kennis en expertise in watermanagement moeten benutten om een plek aan tafel te krijgen.

Conclusie

Dit beleidsadvies biedt een antwoord op de vraag: wat kan Nederland in diplomatiek opzicht (anders) doen om Nederlandse regionale prioriteiten in Afrika in of via de Europese Unie te verwezenlijken in het licht van het vertrek van het Verenigd Koninkrijk? Om deze vraag te beantwoorden heeft de DAF/DIE-track van The West Wing 2019-2020 het afgelopen jaar onderzoek gedaan en met verschillende experts op dit gebied gesproken. Het resultaat hiervan is dit advies voor de Directie Sub Sahara Afrika en Directie Integratie Europa geworden.

We benadrukken in het advies dat er in elk geval drie zaken nodig zijn als Nederland zijn prioriteiten in de Hoorn wil blijven verwezenlijken. Deze betreffen:

1. Nederland heeft een coherente strategie voor de Hoorn nodig, waarbij één thema als leidraad dient;
2. Nederland moet op basis van een gelijkwaardig partnerschap samenwerken met landen in de Hoorn;
3. Nederland dient realistisch te zijn over zijn rol in de EU. Als Nederland meer invloed wil hebben, moet het daarvoor middelen vrijmaken en prioriteiten stellen.

Om dit in de praktijk te brengen, raadt het advies een coherente Hoornstrategie aan waarbij een focus op watermanagement aan de basis ligt. Watermanagement zorgt namelijk voor verbetering op veel verschillende onderwerpen in de Hoorn van Afrika. Wij raden een focus aan op de thema's voedselzekerheid, sociaal-maatschappelijke problemen, economie en orde en veiligheid. Door de link van watermanagement met deze thema's te benadrukken, kunnen partnerlanden worden gevonden die door de link van water met voor hun prioritaire thema's willen samenwerken met Nederland op watermanagement in de Hoorn. Deze coherente strategie die kennis en expertise uitstraalt zorgt er ook voor dat Nederland een betrouwbare indruk maakt. Dit wordt versterkt door de nauwe samenwerking met landen in de Hoorn zelf op basis van gelijkwaardige samenwerking.

Zoals in hoofdstuk 1 is aangegeven, stellen we samenwerking met de volgende landen voor. Op elk thema is samenwerking met de volgende gelijkgestemde EU-lidstaten mogelijk: België, Denemarken, Duitsland, Finland, Frankrijk, Ierland, Oostenrijk en Zweden.

Voor het thema voedselzekerheid kunnen hier mogelijk de volgende partnerlanden bij worden gezocht: Italië, Canada, VS, Noorwegen, Saoedi-Arabië en de VAE.

Op het gebied van onderwijs en vrouwenrechten voegen we hier de volgende landen aan toe: Het VK, Canada, Noorwegen en de VS. Ook samenwerking met Ethiopië en Zuid-Soedan is hier mogelijk.

Op het gebied van economie, handel en gelijkwaardig partnerschap kan samenwerking gezocht worden met: Italië, Spanje, Portugal, VK, Noorwegen, Canada en Nieuw-Zeeland. Eventueel is ook samenwerking met Hongarije, Polen, Saoedi-Arabië, VAE, Rusland, India en China mogelijk. Ook de Afrikaanse landen in de Hoorn vormen hierbij goede partners.

Voor veiligheid en terrorismebestrijding raden we de volgende landen aan: Italië, Spanje, VK, Canada, Noorwegen, de VS, Nieuw-Zeeland, China, India en Japan. Ook Somalië, Ethiopië, Kenia en Zuid-Soedan kunnen goede partners zijn. Op het gebied van migratiepreventie kunnen hierbij nog de volgende EU-lidstaten worden gezocht: Griekenland, Hongarije, Italië, Portugal en Spanje.

Deze partnerschappen en hoe ze vormgegeven kunnen worden, hebben we in de hoofdstukken 2 tot en met 5 nader toegelicht. Deze hoofdstukken bieden handvatten voor hoe de bovengenoemde landen kunnen worden betrokken bij dit beleid gericht op watermanagement. Ook is daar aangegeven hoe watermanagement verschillende problemen op het gebied van voedselonzekerheid, sociaal-maatschappelijke problemen, economie en orde en veiligheid kan verbeteren. Bij de implementatie van het voorgestelde beleid is een focus op de rol van jongeren en een duurzame benadering nodig. Dit biedt vervolgens extra kansen voor samenwerkingen en zorgt voor een effectiever, meer toekomstbestendig beleid. Al met al vertrouwen wij er zo op dat met bovenstaand advies de Nederlandse prioriteiten blijvend kunnen worden verwezenlijkt in de Hoorn van Afrika.

Bronnen

- ¹ Zie voor een schets van klimaatverandering in de grotere Hoorn van Afrika *Climate Change Profile. Greater Horn of Africa* (april 2018) <https://reliefweb.int/report/world/climate-change-profile-greater-horn-africa>.
- ² Fioramonti, L. (2009). *African Perceptions of the European Union: Assessing the Work of the EU in the Field of Democracy Promotion and Peacekeeping*. Geraadpleegd van https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2100508
- ³ Ministerie van Buitenlandse Zaken. (2018). Investeren in Perspectief, Goed voor de wereld, goed voor Nederland. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/beleidsnota-s/2018/05/18/pdf-beleidsnota-investeren-in-perspectie>
- ⁴ Ministerie van Buitenlandse Zaken (2018). "Investeren in Perspectief" BHOS-nota.
- ⁵ Bereketeab, R. (2008). *Environmental Change, Conflicts and Problems of Sustainable Development in the Horn of Africa* (3de editie, Vol. 13). New York, Verenigde Staten: Macmillan Publishers. p. 293-295
- ⁶ *Werk en onderwijs voor jongeren in de Hoorn van Afrika, de Sahel, het Midden-Oosten en Noord-Afrika* (z.d.). Geraadpleegd op 4 maart 2020, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ontwikkelingssamenwerking/nederlands-beleid-ontwikkelingssamenwerking/werk-en-onderwijs-voor-jongeren-in-afrika-en-het-midden-oosten>
- ⁷ *Water, energy and food security*. (z.d.). Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://www.entwicl.kung.at/en/themes/water-energy-and-food-security>
- ⁸ Kemerink-Seyoum, J. (2019, 10 juli). *Don't turn Dutch water knowledge into an export product!* Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://flows.hypotheses.org/3684>
- ⁹ Johnson, K. (2020). Egypt and Ethiopia Said to Be Close to Accord on Renaissance Dam. *Foreign Policy*. Geraadpleegd van <https://foreignpolicy.com/2020/01/16/egypt-ethiopia-gerd-talks-renaissance-dam-accord/>
- ¹⁰ A. Barnhoorn, F. Krampe, L. van de Goor, E. Smith & D. Smith (2020, 10 april). Toward a New Regional Approach to Water Security and Governance in the Horn of Africa. Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://theglobalobservatory.org/2020/04/toward-new-regional-approach-to-water-security-governance-in-horn-of-africa/>.
- ¹¹ Brouwers, A. (2020, 2 april). Minister Kaag: Nu optreden om stille ramp in Afrika te voorkomen. de Volkskrant. Geraadpleegd van <https://www.volkskrant.nl>
- ¹² Ministerie van Algemene Zaken. (2019, 3 april). Kamerbrief met reactie FAQ-rapport biodiversiteit en voedselzekerheid. Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2019/04/02/kamerbrief-met-reactie-faq-rapport-biodiversiteit-en-voedselzekerheid>
- ¹³ Ministerie van Buitenlandse Zaken. (2019, 10 mei). Voedselzekerheid, duurzame landbouw en waterbeheer wereldwijd. Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ontwikkelingssamenwerking/nederlands-beleid-ontwikkelingssamenwerking/voedselzekerheid-wereldwijd>.
- ¹⁴ Wageningen Environmental Research. (2018). Water and Food Security, A Public-Private Partnership for Intelligent Water Management in Coffee. Geraadpleegd van https://www.wur.nl/upload_mm/c/c/b/69726865-fd43-4ed5-aff9-5ae053f19dab_Water_and_food_Security_%28def%29.pdf
- ¹⁵ *SDG 2. Zero hunger*. (z.d.). Geraadpleegd op 25 april 2020, van <http://www.fao.org/sustainable-development-goals/goals/goal-2/en/>
- ¹⁶ van der Ziel, A. (2020, 3 februari). Het traditioneel wegwapperen werkt niet meer; sprinkhanen overspoelen Oost-Afrika en Zuid-Azië. Trouw. Geraadpleegd van <https://www.trouw.nl>
- ¹⁷ Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. (2018, 14 november). Mondiale voedselzekerheid hoog op LNV-agenda. Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://www.agroberichtenbuitenland.nl/specials/voedselzekerheid/beleid-lnv>
- ¹⁸ TKI Deltatechnologie. (z.d.). *KIC Water en Voedsel | TKI Deltatechnologie*. Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://www.kideltatechnologie.nl/kic/kic-water-en-voedsel/>
- ¹⁹ *EU paves the way for a stronger, more ambitious partnership with Africa*. (2020, 9 maart). Geraadpleegd op 25 april 2020, van https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_373
- ²⁰ *Financial Tracking Service*. (z.d.). Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://fts.unocha.org/flows/204089?destination=emergencies/877/flows/2020>
- ²¹ Habtoor, A. H. (2019, 3 oktober). *WFP Works with Saudi Arabia on Sustainable Solutions for Hunger in Africa*. Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://aawsat.com/english/home/article/1929676/wfp-works-saudi-arabia-sustainable-solutions-hunger-africa>

- ²² *Financial Tracking Service*. (z.d.). Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://fts.unocha.org/donors/2933/summary/2020>
- ²³ *Farm to Fork strategy for sustainable food*. (2020, 31 maart). Geraadpleegd op 25 april 2020, van https://ec.europa.eu/food/farm2fork_en
- ²⁴ *Speech by Commissioner Kyriakides - Workshop on sustainable food*. (2020, 31 januari). Geraadpleegd op 25 april 2020, van https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2019-2024/kyriakides/announcements/speech-commissioner-kyriakides-workshop-sustainable-food_en
- ²⁵ *EU paves the way for a stronger, more ambitious partnership with Africa*. (2020, 9 maart). Geraadpleegd op 25 april 2020, van https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_373
- ²⁶ *Contributions to WFP in 2019 | World Food Programme*. (2020, 26 januari). Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://www.wfp.org/funding/2019>
- ²⁷ Ministerie van Buitenlandse Zaken. (z.d.). *Resultaten Ontwikkelingssamenwerking Ethiopië*. Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://www.osresultaten.nl/landen/ethiopie>
- ²⁸ Ministerie van Buitenlandse Zaken. (z.d.). *Resultaten Ontwikkelingssamenwerking Ethiopië*. Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://www.osresultaten.nl/landen/ethiopie>
- ²⁹ Ministerie van Buitenlandse Zaken. (2018, 4 april). *Agriculture and food: the Netherlands and South Sudan*. Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://www.netherlandsandyou.nl/your-country-and-the-netherlands/south-sudan/and-the-netherlands/agriculture-and-food>
- ³⁰ Ministerie van Buitenlandse Zaken. (2017, 29 maart). *Ethiopia and the Netherlands: combining aid and trade*. Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://www.netherlandsandyou.nl/your-country-and-the-netherlands/ethiopia/and-the-netherlands/combining-aid-and-trade>
- ³¹ Ministerie van Buitenlandse Zaken. (2018b, 19 april). *Development cooperation: the Netherlands and South Sudan*. Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://www.netherlandsandyou.nl/your-country-and-the-netherlands/south-sudan/and-the-netherlands/development-cooperation>
- ³² Ministerie van Buitenlandse Zaken. (2019b, 20 augustus). *Beter boeren in Afrika met satellieten*. Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://www.nederlandwereldwijd.nl/actueel/weblogs/weblogberichten/2019/beter-boeren-in-afrika-met-satellieten>
- ³³ *Zuid Afrika benut satellietdata voor efficiënt watergebruik in de landbouw*. (2018, 24 augustus). Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://www.spaceoffice.nl/nl/nieuws/269/zuid-afrika-benut-satellietdata-voor-efficient-watergebruik-in-de-landbouw.html>
- ³⁴ Martin-Shields, C., Schraven, B., & Angenendt, S. (2017). *More Development – More Migration? The “Migration Hump” and Its Significance for Development Policy Co-operation with Sub-Saharan Africa*. *Research on Migration and Development*, 2017(20). Geraadpleegd van https://www.die-gdi.de/uploads/media/BP_20.2017.pdf
- ³⁵ Habitat for Humanity. (2018, 18 september). *Poverty and Education in East Africa: Breaking the Cycle*. Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://www.habitatforhumanity.org.uk/blog/2017/04/poverty-and-education-east-africa/>
- ³⁶ Reliefweb. (2017, 9 mei). *School for Stability: Examining the role of education in fostering social stability in Lebanon [EN/AR] - Lebanon*. Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://reliefweb.int/report/lebanon/school-stability-examining-role-education-fostering-social-stability-lebanon-enar>
- ³⁷ Lifewater International. (2014, 17 oktober). *Water and Education: How Safe Water Access Helps Schoolchildren*. Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://lifewater.org/blog/water-education/>
- ³⁸ UNICEF. (2005, 14 september). *Women, Water and Hygiene Are Key to Change in Africa*. Geraadpleegd op 25 april 2020, van https://www.unicef.org/media/media_28260.html
- ³⁹ Jones, S. (2015, 30 december). *Many East African kids attend school – but not enough are actually learning*. Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://theconversation.com/many-east-african-kids-attend-school-but-not-enough-are-actually-learning-48529>
- ⁴⁰ Kitamura, E., Yamazaki, N., Kanie, D. B., Edwards Jr., B., Raj Shivakoti, B., Kumer Mitra, N., Abe, A., Pandyaswargo, H., and Stevens, C. (2014) *Linking Education and Water in the Sustainable Development Goals*. POST2015/UNU-IAS Policy Brief #2. Tokyo: United Nations University Institute for the Advanced Study of Sustainability. Geraadpleegd op 25 april 2020, van https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://collections.unu.edu/eserv/UNU:1824/Post2015_UNUIAS_PolicyBrief2.pdf&ved=2ahUKEwiz2fjSk4TpAhVF2KQKHeE9D_sQFjAAegQIAhAB&usq=AOvVawOpNigxYp7W3vSjVA24ffOo
- ⁴¹ Ministerie van Buitenlandse Zaken (2018). *Investeren in Perspectief*. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/beleidsnota-s/2018/05/18/pdf-beleidsnota-investeren-in-perspectie>
- ⁴² UNESCO. (2015, 9 oktober). *Children and youth*. Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://en.unesco.org/themes/water-security/hydrology/water-education/children-youth>

- ⁴³ UNESCO. (2019, 18 maart). Goals and Objectives. Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://en.unesco.org/gap/goals>
- ⁴⁴ IHE Delft. (z.d.). Home | IHE Delft Institute for Water Education. Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://www.un-ihe.org/>
- ⁴⁵ Centraal Bureau voor de Statistiek. (2016, 6 juni). Nederland tweede landbouwexporteur ter wereld. Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/23/nederland-tweede-land-bouwexporteur-ter-wereld>
- ⁴⁶ SIHA Network. (z.d.). Siha – Strategic Initiative for Women in the Horn of Africa (SIHA). Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://sihanet.org/>
- ⁴⁷ UNESCO Institute for Statistics. (z.d.). UIS Tellmaps. Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://tellmaps.com/uis/gender/#!/tellmap/-1195952519>
- ⁴⁸ Ministerie van Buitenlandse Zaken. (2018). Investeren in Perspectief. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/beleidsnota-s/2018/05/18/pdf-beleidsnota-investeren-in-perspectie>
- ⁴⁹ Finnfund. (2019, 2 september). Finnish investment helps close the education gap in Africa. Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://www.finnfund.fi/en/news/finnish-investment-helps-close-the-education-gap-in-africa/>
- ⁵⁰ European Union External Action Service (EEAS). (2019, 12 december). EU holds Juba's first 'Speed Dating for Human Rights' event. Geraadpleegd op 25 april 2020, van https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/71992/eu-holds-juba%E2%80%99s-first-%E2%80%99speed-dating-human-rights%E2%80%99-event_nl
- ⁵¹ Government of Canada. (z.d.-b). Projects in East Africa and the Horn of Africa - Canada.ca. Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://www.canada.ca/en/global-affairs/news/2016/11/projects-east-africa-horn-africa.html>
- ⁵² Stockholm International Water Institute [SIWI]. (2018). Making water a part of economic development. Geraadpleegd van https://www.researchgate.net/publication/42765907_Making_Water_a_Part_of_Economic_Development_The_Economic_Benefits_of_Improved_Water_Management_and_Services
- ⁵³ Mednilla, A., & Teevan, C. (2020). Beyond good intentions: The new EU-Afrika Partnership. Geraadpleegd van <https://ecdpm.org/publications/beyond-good-intentions-new-eu-africa-partnership/>
- ⁵⁴ Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, Dutch Water Authorities, & Ministerie van Buitenlandse Zaken. (2018). 2018-2030: Blue Deal Partnerschappen. Geraadpleegd van <https://www.uvw.nl/wp-content/uploads/2019/10/Blue-Deal-partnerschappen-2018-2030.pdf>
- ⁵⁵ Directorate-General for Employment, Social Affairs Equal Opportunities (2005). *EQUAL, Partnership Development Toolkit: A Partnership Oriented Planning, Monitoring and Evaluation Guide for Facilitators of EQUAL Development and Transnational Partnerships*. Luxembourg: Publications Office
- ⁵⁶ Eveleens, I. (2018, 23 juli). Nederlanders doen maar wat graag zaken in Ethiopië Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://www.trouw.nl/nieuws/nederlanders-doen-maar-wat-graag-zaken-in-ethiopie~b2e2ebb4/>
- ⁵⁷ Ministry of Foreign Affairs Finland. (z.d.). Current affairs. Geraadpleegd op 25 april 2020, van https://um.fi/current-affairs/-/asset_publisher/gc654PySnjTX/content/suomi-sijoittaa-afrikan+tuulisahkon-tuntuvaan-lisaamiseen?p_auth%3Dwix2cn8H%26curAsset%3D0%26stld%3D44227
- ⁵⁸ Stirāne, K. (2019, 8 november). The Foreign Ministry presents opportunities in Africa to businesses in Latvia. Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://www.mfa.gov.lv/en/news/latest-news/64760-the-foreign-ministry-presents-opportunities-in-africa-to-businesses-in-latvi>
- ⁵⁹ The Diplomat. (2017, 18 april). Ildefonso Castro transmits in Ethiopia interest of Spanish companies. Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://thediplotainspain.com/en/2017/04/ildefonso-castro-transmits-in-ethiopia-the-interest-of-spanish-companies/>
- Addis Standard. (2014, 17 september). Eight renowned Italian companies to participate in Ethio-Con 2014. Geraadpleegd op 25 april 2020, van <http://addisstandard.com/eight-renowned-italian-companies-to-participate-in-ethio-con-2014/>
- ⁶⁰ Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2008). Water for agriculture and energy in Africa The challenge of climate change (Report of the ministerial conference, 15-17 December 2008). Geraadpleegd van <http://www.fao.org/3/i2345e/i2345e00.htm>
- ⁶¹ ACLED. (n.d.). ACLED Data Dashboard. Geraadpleegd op 8 maart 2020, van <https://acled-data.com/dashboard/#!/dashboard>
- ⁶² De Volkskrant. (2016, 7 oktober). Weer twee Nederlandse bedrijven aangevallen in Ethiopië Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/weer-twee-nederlandse-bedrijven-aangevallen-in-ethiopie~bde8477f/>

- ⁶³ International Crisis Group. (2018). *Al-Shabaab Five Years after Westgate: Still a Menace in East Africa* (Africa Report N°265). Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/kenya/265-al-shabaab-five-years-after-westgate-still-menace-east-africa>
- ⁶⁴ Redactie (2017, 14 maart). Somalische piraten kapen na ruim drie jaar opnieuw vrachtschip. Geraadpleegd op 25 april 2020, van *Algemeen Dagblad*, <https://www.ad.nl/buitenland/somalische-piraten-kapen-na-ruim-drie-jaar-opnieuw-vrachtschip~a9985b45/>
- ⁶⁵ Luckerhof, C. (2018, 17 december). De EU houdt voor de kust van Somalië niet langer piraten, maar China op afstand. Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/de-eu-houdt-voor-de-kust-van-somalie-niet-langer-piraten-maar-china-op-afstand~b5d9034c/>
- ⁶⁶ BBC News. (2018, 24 februari). Why the Nile could see a “water war”. Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://www.bbc.com/news/world-africa-43170408>
- ⁶⁷ Swain, A. (2011). Challenges for water sharing in the Nile basin: changing geo-politics and changing climate. *Hydrological Sciences Journal*, 56(4), 687-702.
- ⁶⁸ Directorate-General for External Policies. (2015). Conflict and cooperation over water The role of the EU in ensuring the realisation of human rights (PE549.056). Geraadpleegd op 25 april 2020, van [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/549056/EXPO_STU\(2015\)549056_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/549056/EXPO_STU(2015)549056_EN.pdf)
- ⁶⁹ Qasem, I. (2010). *Resource Scarcity in the 21st Century: Conflict or Cooperation?* (No 2010•03). Geraadpleegd op 25 april 2020, van https://hcss.nl/sites/default/files/files/reports/Strategy_Change_PAPER_03_web.pdf
- ⁷⁰ Dowd, C. (2015). Grievances, governance and Islamist violence in sub-Saharan Africa. *The Journal of Modern African Studies*, 53(4), 505–531. <https://doi.org/10.1017/s0022278x15000737>
- ⁷¹ CNA. 2017. The Role of Water Stress in Instability and Conflict. CRM-2017-U-016532. Final.
- ⁷² Middendorp, T., & Bergerma, R. (2019). The Warning Signs are Flashing Red. The interplay between climate change and violent extremism in the Western Sahel. Geraadpleegd op 25 april 2020, van https://www.clingendael.org/sites/default/files/2019-10/Policy_Brief_The_Warning_Signs_Are_Flashing_Red_september_2019.pdf
- ⁷³ Ibid
- ⁷⁴ Kameri-Mbote, P. (2007). Water, Conflict, and Cooperation: Lessons From the Nile River Basin (No. 4). Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://www.wilsoncenter.org/publication/water-conflict-and-cooperation-lessons-the-nile-river-basin-no-4>
- ⁷⁵ Zwaan, J. D. (2007). *De Nijl en regionaal-economische samenwerking* (Master's thesis). Pagina 15
- ⁷⁶ Sasse, R. (2017). Watercrisis: oorzaak van conflict of bijdrage aan stabiliteit. Geraadpleegd van https://www.netherlandswaterpartnership.com/sites/nwp_corp/files/2019-01/watercrisis_rapport_2017.pdf
- ⁷⁷ Luckerhof, C. (2018, 17 december). “De EU houdt voor de kust van Somalie niet langer piraten, maar China op afstand”. De Volkskrant, <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/de-eu-houdt-voor-de-kust-van-somalie-niet-langer-piraten-maar-china-op-afstand~b5d9034c>.
- ⁷⁸ Nantulya, P. (2017, 29 november). Solidarity in Peace and Security: The Nordic-African Partnership. Geraadpleegd op 13 februari 2020, van <https://africacenter.org/spotlight/solidarity-peace-security-nordic-african-partnership/>;
- ⁷⁹ Raad van de Europese Unie. (2015). Lijst van voorbereidende instanties van de Raad (10356/15). Geraadpleegd van <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10356-2015-INIT/nl/pdf>
- ⁸⁰ *High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy*. (2020). *Towards a comprehensive strategy with Africa (JOIN(2020) 4 final)*. Geraadpleegd van https://ec.europa.eu/external-partnerships/system/files/communication-eu-africa-strategy-join-2020-4-final_en.pdf&ved=2ahUKEwjsq6yUrYTpAhWCDuwKHYuTDloQFjAAegQIBhAB&usq=AOvVaw2c-6WjmjYt-8gDz1LWTVBZ
- ⁸¹ Pajon, C. (2017). Japan's Security Policy in Africa: The Dawn of a Strategic Approach? Geraadpleegd van <https://www.ifri.org/en/publications/notes-de-lifri/asie-visions/japans-security-policy-africa-dawn-strategic-approach>